

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Ajla Hamzakadić

**"Živa baština" u Bosni i Hercegovini:
na primjeru Ajvatovice**

Završni magistarski rad

Sarajevo, 2021.

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za komparativnu književnost i informacijske nauke

Ajla Hamzakadić

**"Živa baština" u Bosni i Hercegovini:
na primjeru Ajvatovice**

Završni magistarski rad

Mentor:

Prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović

Sarajevo, 2021.

Sadržaj

SAŽETAK.....	1
UVOD	2
1. POJAM I OBILJEŽJA KULTURNE BAŠTINE.....	4
2. POJAM I ELEMENTI NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE	6
2.1. Pojam "ŽIVA BAŠTINA"	8
2.2. Zaštita i očuvanje nematerijalne kulturne baštine	9
3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	12
3.1. Preliminarna lista nematerijalne kulturne baštine u Bosni i Hercegovini.....	12
3.1.1. Zmijanjski vez.....	12
3.1.2. Konjičko drvorezbarstvo.....	13
3.1.3. Branje trave ive na Ozrenu.....	14
3.1.4. Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu	14
3.1.5. Nevesinjska olimpijada	15
3.1.6. Uzgoj konja rase Lipicanaca	15
3.1.7. Običaj potkivanja jaja u Kreševu	16
3.1.8. Umijeće izrade čipke – keranje, banjalučko keranje.....	16
3.1.9. Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac	17
3.1.10. Hodočašće Sv. Ivi – Podmilačje	18
3.1.11. Izrada grnčarije u Liješevu.....	18
3.1.12. Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik.....	19
3.1.13. Sevdalinka, gradski muzičko-poetski oblik	19
3.1.14. Umijeće gradnje i sviranja instrumenta karaduzen	19
3.1.15. Seoski polifoni oblik pjevanja „U tri“	19
3.1.16. Skokovi sa Starog mosta u Mostaru.....	20
3.1.17. Puračka ćaska – umijeće pripremanja i služenja.....	20
3.1.18. Pjevanje uz gusle, gusle, guslarsko pjevanje i usmeno predanje – epska narodna poezija	21
3.1.19. Krsna slava.....	21
3.1.20. Kovači Mrkonjić Grada	21
3.1.21. Paljenje žeznice.....	22
3.1.22. Osaćanski jezik	22
3.1.23. Paljenje lila.....	23
3.1.24. Vidovdanska olimpijada	23

3.1.25. Gusto kolo	23
3.1.26. Banjalučki ćevap	23
3.1.27. Kosidba na Balkani	23
4. "ŽIVA BAŠTINA" U BOSNI I HERCEGOVINI: NA PRIMJERU AJVATOVICE	25
4.1. "Dani Ajvatovice"	25
4.2. Galerija slika sa specifičnostima Ajvatovice: defile konjanika	31
5. TRADICIONALNA PREDANJA O AJVAZ-DEDI	36
5.1. Ajvaz-dedina kasida	38
5.2. Ajvaz-dedino turbe	39
5.3. Ajvaz-dedina stijena	40
5.4. Ajvaz-dedina livada	41
5.5. Ajvaz-dedin kamen	42
5.6. Ajvaz-dedino vrelo, Ajvaz-dedin vodovod	43
5.7. Ajvaz-dedin štap	44
5.8. Džamija na Ajvatovici	44
ZAKLJUČAK	46
BIBLIOGRAFIJA	47
Popis slika	51

SAŽETAK

Teza: *"Živa baština" u Bosni i Hercegovini: na primjeru Ajvatovice*, bavi se predstavljanjem nematerijalne kulturne baštine, "žive baštine", njenih elemenata te predstavljanjem nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine; one koja je upisana na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine UNSECO-a i one koja tek treba biti kandidovana za upis na UNESCO-vu Reprezentativnu listu. Mišljenja smo da ono što se svakako treba naći na UNESCO-voj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine jeste Ajvatovica. Istraživanju i izradi rada koristile su metoda analize – analizirani su već postojeći podaci vezani za temu rada te historijska metoda – pomoću raznih materijala prikazano je ono što se u prošlosti dogodilo. Rad se sastoji iz pet poglavlja, koja imaju svoja potpoglavlja. U uvodu su prikazani ciljevi, metode i hipoteze rada. Zatim, prvo poglavlje rada vezuje se za sam pojam i obilježja kulturne baštine, njenu podjelu. Drugo poglavlje vezuje se za pojam i elemente nematerijalne kulturne baštine kao i pojam "žive baštine" te zaštitu i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. U trećem poglavlju je detaljno obrađena nematerijalna kulturna baština Bosne i Hercegovine. U četvrtom i petom poglavlju rada fokus je na Ajvatovici, njenim specifičnostima i svemu što se dovodi u vezu sa njom. Ajvatovica je specifičan islamski običaj, ima autohtoni karakter. Na hodočašće Ajvatovicu dolazilo je i dolazi hiljade ljudi iz raznih krajeva Bosne i Hercegovine i regiona. Nigdje u Bosni i Hercegovini se nije okupljalo toliko posjetilaca zbog dove, niti se dova svećenije obavljala kao na Ajvatovici. Razlog što se više od pet stotina godina sastaje na Ajvatovici je Ajvaz-dedina dova i njegov san o kamenu i vodi. Za Ajvatovicu se veže legenda o mističnom događaju iz života Ajvaz-dede koji je u Bosnu i Hercegovinu došao u 15. vijeku. Kako nalažu tradicionalna predanja, Ajvaz-dedo je na prusačkoj stijeni učio dovu četrdeset jutara da se veliki kamen rastavi i da kroz njega proteče voda. Ajvatovica kao višestoljetna vjerska tradicija Bošnjaka predstavlja specifično kretanje, hod u prostoru i vremenu. Ona kao vjersko-kulturna manifestacija predstavlja nezaobilazan segment „žive tradicije“, tj. društvenog i vjersko-kulturnog bića Bošnjaka 21. stoljeća.

Ključne riječi: kulturna baština, nematerijalna kulturna baština, živa baština, Ajvatovica, Ajvaz-dedo

SUMMARY

Thesis: "Living Heritage" in Bosnia and Herzegovina: on the example of Ajvatovica, the paper deals with the presentation of intangible cultural heritage, "living heritage", its elements and the representation of intangible cultural heritage of Bosnia and Herzegovina; the heritage which is on the UNESCO Representative Intangible Cultural Heritage List and the heritage that is yet to be a candidate for enrollment on the UNESCO Representative List. We believe that what should definitely be found on the UNESCO Representative Intangible Cultural Heritage List is Ajvatovica. In the research and the writing of the paper, the method of analysis was used - the existing data related to the paper's topic, and the historical method - by using different materials to show the events of the past. The paper consists of five chapters, which have their own subchapters. The introduction presents the goals, methods and hypotheses of the paper. The first chapter of the paper is related to the very concept and characteristics of cultural heritage, and its classification. The second chapter is related to the concept and elements of intangible cultural heritage as well as the concept of "living heritage" and the protection and preservation of intangible cultural heritage. The third chapter deals in detail with the intangible cultural heritage of Bosnia and Herzegovina. In the fourth and fifth chapters of the paper, the focus is on Ajvatovica, its specifics and everything related to it. Ajvatovica is a specific Islamic custom. It has an autochthonous character. Thousands of people from different parts of Bosnia and Herzegovina and the region come and make the pilgrimage to Ajvatovica. Nowhere in Bosnia and Herzegovina did that many visitors gather for making Dua, nor was the Dua made more solemn anywhere but in Ajvatovica. The reason why people have been gathering at Ajvatovica for more than five hundred years is Ajvaz-dedo's prayer and his dream of stone and water. Ajvatovica is linked to a legend about a mystical event from the life of Ajvaz-dedo, who came to Bosnia and Herzegovina in the 15th century. According to oral traditions, Ajvaz-dedo made the morning Dua for 40 days on a rock in Prusac, praying for a large stone to break and water to flow through it. Ajvatovica, as a centuries-old religious tradition of Bosniaks, represents a specific movement, a walk in space and time. As a religious and cultural manifestation, it represents a pivotal segment of the "living tradition", that is, the social and religious-cultural being of 21st century Bosniaks.

Keywords: cultural heritage, intangible cultural heritage, living heritage, Ajvatovica, Ajvaz-dedo,

UVOD

Pod okriljem UNESCO-a usmena i nematerijalna kulturna baština prepoznata je kao važan segment cjelokupne baštine. Riječ je o "živoj baštini" koja se uvijek i iznova stvara i prolazi kontinuirane evolutivne procese u skladu s društvenim promjenama. Očuvanje nematerijalne "žive" kulturne baštine promiče i razvija kulturnu raznolikost, ljudsku kreativnost, podstiče toleranciju i međukulturni dijalog. Na otvorenoj preliminarnoj listi nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine između ostalih nalazi se Ajvatovica – Hodočašće na Ajvatovicu.

Cilj rada jeste istražiti i predstaviti "živu baštinu" u Bosni i Hercegovini te detaljno prikazati specifičnosti i posebnosti Ajvatovice. **Hipoteze** koje su postavljene: Bosna i Hercegovina je država bogata nematerijalnom kulturnom baštinom; Ajvatovica je jedno od najznačajnijih i najposebnijih dovišta u Bosni i Hercegovini. **Metode** koje su korištene u istraživanju jesu: *Analiza* – analizirani su već postojeći podaci; *Historijska metoda* - na temelju raznovrsnih dokumenata i drugog materijala saznalo se ono što se u prošlosti dogodilo. Pristup izradi rada započeo je sakupljanjem već postojećih podataka i literature o kulturnoj baštini, zatim o nematerijalnoj kulturnoj baštini, o UNESCO-vim Konvencijama.

Rad se sastoji iz sljedećih cjelina:

- **Uvod.** U uvodu su prikazani ciljevi rada, postavljene hipoteze te metode koje su korištene pri istraživanju.
- **Pojam i obilježja kulturne baštine.** U prvom poglavlju rada date su definicije kulturne baštine, zatim ono što čini kulturnu baštinu, njena podjela i dalje predstavljena nematerijalna kulturna baština.
- **Pojam i elementi nematerijalne kulturne baštine.** U drugom poglavlju rada nalazi se odgovor na pitanje "Šta je zapravo nematerijalna kulturna baština?", korištene su uglavnom definicije UNESCO-VE *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* te je prikazano ono u čemu se nematerijalna kulturna baština ispoljava, u kojim domenama. Nematerijalna baština je prikazana i kroz pojam "živa baština". Potvrđeno je da nematerijalnu kulturnu baštinu možemo zvati i "živa baština".

- **Zaštita i očuvanje nematerijalne kulturne baštine.** Također je korištena i prikazana UNESCO-va *Konvencija o zaštiti nematerijalne baštine* i njene različite preporuke o zaštiti te vrste baštine.

- **Nematerijalna kulturna baština u Bosni Hercegovini.** Treće poglavlje prikazuje Bosnu i Hercegovinu kao zemlju sa bogatom nematerijalnom kulturnom baštinom koja "živi" sve do današnjeg vremena. U radu je predstavljeno 27 primjera nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine, sa karakterističnim fotografijama za neke od njih. Ovim poglavljem se potvrđuje prva postavljena hipoteza: *Bosna i Hercegovina je država bogata nematerijalnom kulturnom baštinom.*

- **"Živa baština" u Bosni i Hercegovini: na primjeru Ajvatovice.** Četvrto poglavlje nosi naziv po tezi. Prikazano je sve ono što Ajvatovicu čini specifičnom. Do detalja su objašnjeni "Dani Ajvatovice", koliko traje sam pohod Ajvatovici te šta se radi tokom tih dana, zatim je kroz galeriju slika prikazan temelj Ajvatovice i ono po čemu je prepoznatljiva: defile konjanika. Ime Ajvatovice vezuje se uz Ajvaz-dedu.

- **Tradicionalna predanja o Ajvaz-dedi.** U petom poglavlju, ujedno i posljednjem prikazan je lik i djelo čuvenog Ajvaz-dede, kao i tradicionalna, svima poznata legenda o njegovoj zaslugi za dovođenje vode u Prusac te Ajvaz-dedina kasida, Ajvaz-dedino turbe, Ajvaz-dedin mezar, Ajvaz-dedina livada, Ajvaz-dedino vrelo, Ajvaz-dedin štap, džamija na Ajvatovici. Kroz četvrto i peto poglavlje je potvrđena druga postavljena hipoteza: *Ajvatovica je jedno od najznačajnijih i najposebnijih dovišta u Bosni i Hercegovini.*

1. POJAM I OBILJEŽJA KULTURNE BAŠTINE

Sam pojam kulturne baštine je širok; sastavljen od dva pojma: "kultura" i "baština", koji su jednako tako široki. Prema Marasoviću, kultura "obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini", a baštinu definira kao "naslijeđe koje preci ostavljaju potomcima". Pa tako, ovaj autor definira kulturnu baštinu kao "dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture."¹

Prema *UNESCO-ovoj Konvenciji za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine*, iz 1972. godine, kulturna baština odnosi se na „spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti.”² Tri su komponente koje podrazumijeva pojam kulturne baštine prema ovoj Konvenciji, i to:

a) *spomenici* - kao djela arhitekture, vajarska ili slikarska djela, elementi ili strukture arheološkog karaktera, natpisi, grupe elemenata koje imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijskog, umjetničkog ili naučnog gledišta;

b) *skupine građevina* koje po svojoj arhitekturi, jedinstvenosti i uklopljenosti u okolinu predstavljaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijske, umjetničke ili naučne tačke gledišta;

c) *znamenita mjesta* - djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, kao i područja koja uključuju arheološke lokalitete izuzetne univerzalne vrijednosti.³

Kulturna baština ima veliku važnost zbog svoje višestrukosti koju posjeduje na više razina. Nosilac je identiteta određene ljudske zajednice, a u isto vrijeme dokazuje i pokazuje povijesno postojanje nekih ljudskih zajednica u određenom prostoru. Svakako da kulturna baština nosi obilježja prošlih vremena, ali jednako tako nosi obilježja i savremenosti.

¹ Usp. Šošić M., T. Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 51 No. 4, 2014., str. 833-860. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Napisao prema: Marasović, T. *Kulturna baština*. Sv. I, Split, 2001., str. 9. Dostupno online na: Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled (srce.hr) (pristupljeno 22.03.2021.)

² *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 1972. UNESCO. Dostupno online na: Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (unesco.org) (pristupljeno 22.03.2021.)

³ Usp. *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, 1972. Član 1. Arhiv TK. Dostupno online na: Konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine.pdf (arhivtk.ba) (pristupljeno 22.03.2021.)

Definicija kulturne baštine iz prethodno pomenute Konvencije za zaštitu svjetske prirodne i kulturne baštine odnosila se samo na materijalnu dimenziju kulture, pa UNESCO 2003. godine donosi *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Dakle, kulturna baština podrazumijeva materijalno i nematerijalno naslijeđe određene grupe ili društva kao ostavštinu prošlih generacija, predaka; materijalno i nematerijalno naslijeđe, tj. naslijeđe materijalnih artefakata i nematerijalnih atributa zajednice ili društva koji su naslijeđeni od prošlih generacija te se odražavaju u sadašnjosti i čuvaju za budućnost.

Slika 1. Šta je baština?⁴

Stoga, pored materijalne baštine koja podrazumijeva zgrade, stare lokalitete, artefakte, spomenike vrijedne očuvanja, kulturnu baštinu čini i nematerijalna baština određene kulture, koja se najčešće odražava kroz pojedine društvene običaje, očituje se u društvenim vrijednostima i tradiciji, duhovnim i estetskim vjеровanjima, običajima, praksama, umjetničkom izrazu, jeziku i ostalim aspektima ljudske aktivnosti.⁵ Nematerijalna baština je duhovna i neopipljiva.

⁴ Izvor: <http://www.cultureindevelopment.nl/image.php?id=134&format=Source> (preuzeto: 23.03.2021.)

⁵ Usp. Mičić, N. *UNESCO i kulturna baština*. Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, 2012., str. 8. Završni rad. Dostupno online na: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1539> (pristupljeno 24.03.2021.)

2. POJAM I ELEMENTI NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE

Nematerijalna kulturna baština, odnosno nematerijalno kulturno naslijeđe (u daljem radu: nematerijalna kulturna baština) se nalazi svuda oko nas. Njena uloga kao dio nacionalnog identiteta je velika i potrebno je s njom se bolje upoznati i raditi na njenom očuvanju.

Šta je zapravo nematerijalna kulturna baština?

Kako je već pomenuto iznad, *UNESCO-va Konvencija o zaštiti kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine* nije poznavala termin nematerijalne kulture. Ali, 1973. godine došlo je do promjene; vlada Bolivije predlaže UNESCO-u zaštitu i promociju folkloru. S druge strane etnološki ili antropološki krugovi u predmetu istraživanja svoje nauke tretiraju i duhovnu i materijalnu stranu razvoja čovjekovog života i njegove tradicije. Što bi značilo da ovakav stav proizilazi iz činjenice da materijalni ostaci neke kulture nisu jedini dokaz o određenoj kulturi, nego se tu nalaze i duhovni ostaci kao što su govorni jezik, usmeno stvaralaštvo te praktične tradicijske vještine.⁶ Dakle, kod nematerijalne kulturne baštine naglasak je na idejama i predstavama koje oblikuju ovu baštinu, a ne samo na njegovom materijalnom manifestovanju.

Budući da kod nas ne postoji zvanična definicija ove baštine i kako je termin nematerijalne kulturne baštine ušao u upotrebu preko UNESCO-VE *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, u ovom radu će se uglavnom koristiti UNESCO-va definicija nematerijalne kulturne baštine. Generalna konferencija Organizacije Ujedinjenih Naroda za obrazovanje, nauku i kulturu, u daljem tekstu UNESCO, sastala se u Parizu, u periodu od 29. septembra do 17. oktobra 2003. godine, na svojoj 32. sjednici. U Članu 1. kao ciljevi ove Konvencije navedeni su:

- a) očuvati nematerijalnu kulturnu baštinu;
- b) osigurati poštivanje nematerijalne kulturne baštine i zajednica, grupa i pojedinaca o kojima je riječ;
- c) povećati svijest na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou o važnosti nematerijalne kulturne baštine i o osiguranju uzajamnog poštovanja iste;

⁶ Usp. Solaković, A. *Status i funkcioniranje nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju*. Završni diplomski rad. Univerzitet u Sarajevu: Filozofski fakultet, 2020., str. 10. Dostupno online na: https://www.ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/kob/Alma-Solakovic.pdf (pristupljeno 26.03.2021.)

d) obezbijediti međunarodnu saradnju i pomoć.⁷

U Članu 2. date su definicije koje su se koristile za potrebe ove Konvencije:

1. „Nematerijalna kulturna baština“ označava prakse, prikaze, izraze, znanje, vještine, kao i za njih vezane instrumente, predmete, artefakte i kulturne prostore, koje zajednice, grupe i, u nekim slučajevima, pojedinci, priznaju kao dio svoje kulturne baštine. Ta nematerijalna kulturna baština, prenošena s generacije na generaciju, stalno iznova stvara zajednice i grupe u odgovoru na svoje okruženje, svoje međudjelovanje s prirodom i svojom historijom i daje im osjećaj identiteta i kontinuiteta, čime unapređuju poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.

Za potrebe ove Konvencije, u obzir su uzeti isključivo takva nematerijalna kulturna baština koja je podudarna sa postojećim instrumentima ljudskih prava, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, grupama i pojedincima i potrebama održivog razvoja.

2. „Nematerijalna kulturna baština“, kako je definisano u stavu 1 u tekstu iznad, se ispoljava, između ostalog, u sljedećim domenima:

a) usmene tradicije i izražavanja, uključujući jezik kao pokretač nematerijalne kulturne baštine;

b) izvođačke umjetnosti;

c) društvene prakse, rituali i svečani događaji;

d) znanje i prakse vezani za prirodu i svemir:

e) tradicionalni zanati.⁸

Pomenuta Konvencija kao i druge međunarodne organizacije trude se dati opće smjernice za očuvanje nematerijalne baštine na nacionalnom i međunarodnom nivou. Potrebno je osvijestiti koliko je važno zadržati vlastiti identitet, održavati kulturnu raznolikost, ali i poštovati indentitet i kulture drugih naroda.

⁷ *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO. Dostupno online na: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage - UNESCO Digital Library* (pristupljeno 26.03.2021.)

⁸ Ibid.

Pored UNESCO-ve definicije nematerijalne kulturne baštine, autor Munnik za nematerijalnu kulturnu baštinu kaže da ona podrazumijeva sve običaje koje ljudi nasljeđuju od svojih roditelja, djedova i baka. Ali, da bi običaji ostali sačuvani potrebno ih je njegovati i voljeti. Običaji se prilagođavaju svakoj generaciji i idu u korak s vremenom. Autor također navodi da nematerijalna baština ne podrazumijeva samo običaje nego i zanat, jezik kao sredstvo sporazumijevanja koji se prenosi s generacije na generaciju, ples itd.⁹

Nematerijalnu kulturnu baštinu koja se prenosi s generacije na generaciju, zajednice i skupine iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje sa prirodom i svoju historiju. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu različitost i ljudsku kreativnost.

Pod pojmom nematerijalne kulturne baštine se podrazumijeva neopipljivo narodno stvaralaštvo. Ono može biti odraženo na pokretnim i nepokretnim kulturnim dobrima te može biti predstavljeno putem video i tonskog zapisa.¹⁰ Nematerijalna baština je živa, ona se stalno mijenja, a najbolji primjer za to su narodni običaji. Oni itekako mogu odumrijeti, ako ih se ne njeguje, ali isto tako se mogu i mijenjati. Vidljivo je, iz navedenih definicija nematerijalne kulturne baštine koji su to njeni elementi: usmena predaja i izrazi, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije, izvedbene (scenske umjetnosti) kao što su tradicionalna muzika, ples i teatar, običaji, rituali i svečanosti, znanje i vještine vezane za prirodu i svemir te tradicionalni zanati.

2.1. Pojam "ŽIVA BAŠTINA"

Naziv nematerijalna kulturna baština dolazi od engleskog termina *intangible cultural heritage* (doslovan prijevod bi bio: neopipljiva kulturna baština), ali u engleskom govornom području upotrebljava se izraz *living cultural heritage* (živa kulturna baština), a uporedo i *immaterial cultural heritage* (nematerijalna kulturna baština). Dakle, pored naziva nematerijalna baština, možemo ju nazvati i "živa baština". Termin "živa baština" povezan je sa "zajednicama" i "kontinuitetom" tradicija i praksi.

⁹ Usp. Kostel, D. *Nematerijalna baština kao obilježje kulturnog identiteta i kontrastivna analiza običaja u Hrvatskoj i Nizozemskoj*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, 2015., str. 6.

Napisala prema: Munnik, A. *Traditie.nl. Uitgave van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*. 2012., str. 5. Dostupno online na: Dina Kostel - Diplomski rad Nederlandistika.pdf (unizg.hr) (pristupljeno 27.03.2021.)

¹⁰ Usp. Solaković, A. *Op. cit.*, str. 10.

Nematerijalna kulturna baština dio je svake zajednice. Ona je reprezentativna, uključiva te tradicionalna, trenutna i živa u isto vrijeme.¹¹ Živu kulturnu baštinu čine i društveno i kulturno pod utjecajem tradicije i konvencije, kao i osjećaji i emocije ljudi te način na koji se odnose prema toj baštini. Izraz "živa baština" ili barem ideja da je baština živa, nije nešto novo. Na primjer, autorica Kirshenblatt-Gimblett¹² 2004. godine već je spomenula činjenicu da je nematerijalna baština živa, a Logan¹³ 2007. godine navodi da je nematerijalna baština utjelovljena i živa.

2.2. Zaštita i očuvanje nematerijalne kulturne baštine

Pravna zaštita nematerijalne kulturne baštine započela je, u pravom smislu riječi, 1973. godine kada je vlada Bolivije predložila UNESCO-u zaštitu i promociju folkloru. Od tada pa sve do 2003. godine kada je usvojena UNESCO-va *Konvencija o zaštiti nematerijalne baštine* kada su predlagane i usvajane različite preporuke o zaštiti ove kulturne baštine. U Konvenciji su dati popisi i prijedlozi za mjere zaštite nematerijalne kulturne baštine na nacionalnom i međunarodnom nivou. Što se tiče očuvanja nematerijalne baštine na nacionalnom nivou, u Članu 13. ove Konvencije date su neke mjere zaštite.

U svrhu zaštite, razvoja i unapređenja nematerijalne kulturne baštine, koja je prisutna na njenoj teritoriji, svaka strana strana nastoji:

- a) usvojiti generalnu politiku čiji je cilj promoviranje funkcije nematerijalne kulturne baštine u društvu i uključivanje zaštite te baštine u programe planiranja,
- b) odrediti ili osnovati jedno ili više nadležnih tijela za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koje je prisutno na njenoj teritoriji,
- c) unapređivati naučne, tehničke i umjetničke studije, kao i istraživačke metodologije u cilju djelotvorne zaštite nematerijalne kulturne baštine, posebno nematerijalne kulturne baštine kojoj prijete opasnost,

¹¹ Usp. *Intangible cultural heritage. What is intangible cultural heritage?* UNESCO. Dostupno online na: [What is Intangible Cultural Heritage? - intangible heritage - Culture Sector - UNESCO](#) (pristupljeno: 30.04.2021.)

¹² Gimblett K. B. *Intangible heritage in metacultural production*. 2004., str. 53. Dostupno online na: [Intangible Heritage as Metacultural Production1 - Kirshenblatt-Gimblett - 2004 - Museum International - Wiley Online Library](#) (pristupljeno: 01.04.2021).

¹³ *Intangible heritage embodied*. Ur.: Ruggles F. D. i Helaine Silverman. Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2009., str. 1. Dostupno online na: [intangible-heritage-embodied1.pdf](#) (wordpress.com) (pristupljeno: 01.04.2021.).

d) usvojiti odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i finansijske mjere u cilju:

- podsticanja stvaranja ili jačanja institucija za obuku u području upravljanja nematerijalnom kulturnom baštinom i prenosa te baštine putem stručnih skupova i prostora namijenjenih za predstavljanje ili izražavanje te baštine,
- osiguravanja pristupa nematerijalnoj kulturnoj baštini uz istovremeno poštovanje uobičajenih praksi koje utiču na pristup određenim oblicima takve baštine,
- osnivanje institucija za dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine i olakšavanja pristupa tim institucijama.¹⁴

Što se tiče očuvanja nematerijalne kulturne baštine na međunarodnom nivou, Član 16. odnosi se na Listu reprezentativne nematerijalne kulturne baštine čovječanstva:

- Kako bi osigurala bolju vidljivost nematerijalne kulturne baštine i svijest o njenoj važnosti te da bi ohrabrila dijalog koji poštuje kulturnu raznolikost, Komisija će, po prijedlogu zainteresovanih država, sastaviti, ažurirati i objaviti Listu reprezentativne nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.
- Komisija će sastaviti i dostaviti Generalnoj skupštini na odobrenje kriterije za sastavljanje, ažuriranje i objavljivanje ove liste.¹⁵

Član 17. ove Konvencije odnosi se na Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita:

- U ciju preduzimanja adekvatnih mjera očuvanja, Komisija će sastaviti, ažurirati i objaviti listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita i upisat će takvu zaštitu u listu na zahtjev strane države.
- Komisija će sastaviti i dostaviti Generalnoj skupštini na odobrenje kriterije za uspostavljanje, ažuriranje i objavljivanje ove liste.

Član 18. Konvencije odnosi se na programe, projekte i aktivnosti za očuvanje nematerijalne kulturne baštine.¹⁶ Dakle, zaštita nematerijalne kulturne baštine se provodi

¹⁴ *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO. Dostupno online na: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage - UNESCO Digital Library* (pristupljeno: 01.04.2021.)

¹⁵ *Ibid.*

pod okriljem UNESCO-ve Konvencije iz 2003. godine o očuvanju nematerijalne kulturne baštine. U svrhu zaštite ove vrste kulturne baštine, uspostavljena je Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, kao i Lista nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.¹⁷

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Dostupno online na: <https://ich.unesco.org/en/lists> (pristupljeno: 01.04.2021.)

3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA U BOSNI I HERCEGOVINI

Očuvanje kulturne baštine u cijelom svijetu se doživljava kao jedan od najvažnijih vidova ispoljavanja kolektivnog identiteta, a narodi i zemlje koji imaju dugu i bogatu historiju posebno su zadovoljni tom činjenicom.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine 16. jula 2008. godine. Obaveza svake zemlje potpisnice Konvencije jeste da u cilju o očuvanja nematerijalne kulturne baštine na njenoj teritoriji vodi jedan ili više inventara elemenata nematerijalne baštine. Nadležna ministarstva u Federaciji BiH i Republici Srpskoj vode otvorene preliminarne liste namaterijalne baštine, koje zajedno čine Preliminarnu otvorenu listu nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine.¹⁸

Bosna i Hercegovina je zemlja sa veoma raznovrsnom nematerijalnom, živom kulturnom baštinom. U daljem radu naći će se 27 primjera nematerijalne baštine u Bosni i Hercegovini, sa kratkim objašnjenjem za svaki od njih.

3.1. Preliminarna lista nematerijalne kulturne baštine u Bosni i Hercegovini

3.1.1. Zmijanjski vez¹⁹

Zmijanjski vez potiče iz sela Zmijanje, na planini Manjača, kod Banje Luke. Uz Stari most u Mostaru i most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu, koji su na toj listi još iz vremena Jugoslavije, upis zmijanjskog veza na ovu reprezentativnu listu bio je prvi kada je u pitanju nematerijalna baština Bosne i Hercegovine. Plava nit na bijeloj podlozi u otmjenom kombinaciji koja istovremeno stvara razigran i precizan geometrijski dizajn, osnovna su karakteristika zmijanjskog veza koji je 2014. godine uvršten na listu nematerijalne svjetske baštine UNESCO-a.

¹⁸ Preliminarna lista nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine. UNESCO BiH. Dostupno online na: PRELIMINARNA LISTA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (mcp.gov.ba) (pristupljeno: 01.04.2021.)

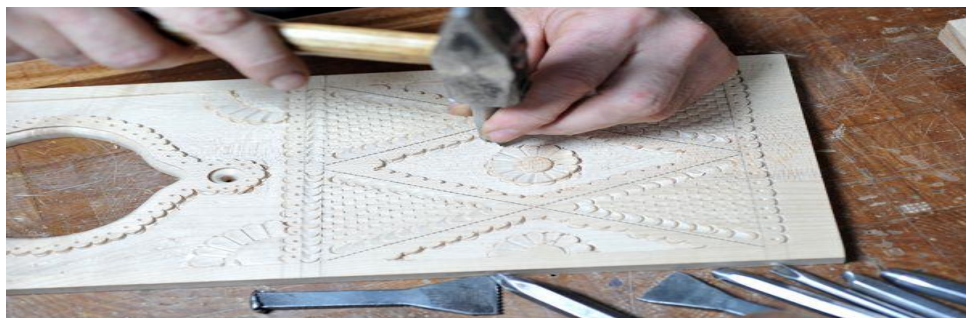
¹⁹ Smigalović, I. *Zmijanjski vez – čuvar tradicije banjalučkog kraja*. 03.07.2017. Visit BiH. Dostupno online na: Zmijanjski vez – čuvar tradicije banjalučkog kraja | visitbih.ba (pristupljeno: 02.04.2021.)

Slika 2. Zmijanjski vez²⁰

3.1.2. Konjičko drvorezbarstvo²¹

Drvorezbarstvo u Konjicu je umjetnički zanat s tradicijom dužom od jednog stoljeća. U putopisima s kraja 19. stoljeća spominju se lijepe drvene rezbarije u konjičkoj regiji koje svjedoče o talentu lokalnih drvorezbara i njihovom suživotu sa prirodom koja je posebno izdašna šumama i kvalitetnim drvetom. Od tada do danas drvorezbarstvo bilježi razvoj u kojim su se smjenjivali različiti periodu po obimu i načinu bavljenja ovim zanatom. Jedno je sigurno: drvorezbarenje je postalo sastavni dio kulture lokalne zajednice, mjera ljepote i ugodnosti domaćih interijera. Vještim rukama talentiranih drvorezbara utiskuju se karakteristični floralni motivi na male dekorativne predmete za kuću, dijelove namještaja, stvarajući prepoznatljivi vizuelni identitet. Konjičko drvorezbarstvo upisano je na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2017. godine.

Slika 3. Konjičko drvorezbarstvo²²

²⁰Izvor:

https://th.bing.com/th/id/R6b5f3b4f59cf949c99dc5caf2f757963?rik=Igk1RusboZyQVQ&riu=http%3a%2f%2fwww.vladars.net%2feng%2fvlada%2fministries%2fMEC%2fRootImages%2fzmijanjski+vez_278018460.JPG&ehk=PoD83Yap9S2MUeR9FihR%2bixt2Lm6Z%2fUKechH4z0EYJQ%3d&risl=&pid=ImgRaw
(preuzeto: 02.04.2021.)

²¹ *Konjičko drvorezbarstvo*. FMKS. Dostupno online na: Konjičko drvorezbarstvo (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

3.1.3. Branje trave ive na Ozrenu²³

Običaj branja trave ive, koji se isključivo održava na dan kada pravoslavni kršćani obilježavaju 11. septembar, Usjekovanja glave Svetog Jovana Krstitelja. Vjekovna je praksa branja ive na ovaj dan, kao i kontinuitet vjerovanja o njenoj izuzetnoj ljekovitoj moći ukoliko je ubrana na dan Usjekovanja. Ubrana iva koristi se tokom godine kao čaj, pomiješana s medom ili se potapa u rakiju, a stanovnici tog kraja tako je koriste kada su bolesni, ali i preventivno te je rado poklanjaju kao najvredniji dar. Stanovnici skoro u bukvalnom smislu vjeruju u davno skovanu izreku da “trava iva od mrtva pravi živa”, a običaj se na vrlo spontan način prenosi na mlađe generacije, koje su aktivni učesnici u branju, ali i konzumiranju ive tokom cijele godine. ometet za nematerijalnu baštinu UNESCO-a donio je odluku kojom je “Branje trave ive na Ozrenu” upisano na Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva, 2018. godine.

Slika 4. Branje ive na Ozrenu²⁴

3.1.4. Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu²⁵

Običaj natjecanja u ručnom košenju trave na Kupresu održava se svake godine u prvoj nedjelji mjeseca jula na polju Strljanica smještenom na Kupreškoj visoravni.

²²Izvor: https://www.fmks.gov.ba/images/2020/11.konji%C4%8Dko_drvozbarstvo.jpg (preuzeto: 02.04.2021.)

²³ *Branje trave ive na Ozrenu prepoznao i UNESCO*. See Srpska. Dostupno online na: BRANJE TRAVE IVE NA OZRENU PREPOZNAO I UNESCO | SeeSrpska | VidiSrpsku (pristupljeno: 02.04.2021.)

²⁴Izvor:<https://th.bing.com/th/id/Re6180166e214fd292f68f7ca4140b49d?rik=U%2fnYuDXg%2f2wj7A&pid=ImgRaw> (preuzeto: 02.04.2021.)

²⁵ *Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu*. FMKS. Dostupno online na: Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

Tradicija održavanja ovog događaja, prema dostupnim pisanim tragovima, zabilježena je već prvih decenija 20. stoljeća. Riječ je o najvažnijem društvenom događaju šireg kupreškog kraja u kojem sudjeluju najbolji kosci, domaćini i gosti iz drugih krajeva. Natjecanje se održava po strogim pravilima i jasno utvrđenim kriterijima, a sve prate brojni posjetitelji, bodreći i navijajući. Kupreško polje je područje sa razvijenom stočarskom tradicijom za koju je usko vezana i kosidba, tj. prikupljanje trave-sijena u julu za zimsku ishranu stoke. Kosidba trave u narodnoj tradiciji predstavlja vještinu i znanje koju mladići i mlađi oženjeni muškarci sa ponosom manifestiraju u ljetnom periodu prilikom zajedničke kosidbe – mobe. Za dostizanje najboljih rezultata u natjecanju kosci koriste ručno iskovane kose koje se danas izrađuju u rijetkim kovačkim radnjama. Samo tako iskovane kose odgovaraju zahtjevnoj oštroj planinskoj travi Kupreške visoravni. Najbolji kosac dobija titulu kozbaše koju s ponosom nosi do narednog natjecanja, a koja mu donosi čast i ugled u društvu. Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu upisan je na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2020. godine.

3.1.5. Nevesinjska olimpijada²⁶

To je tradicionalna sportska, kulturna i turistička manifestacija, koja se održava svake godine u augustu na Bratačkom lugu kod Nevesinja. Nevesinjska olimpijada ima tradiciju dužu od modernih Olimpijskih igara i nesumnjivo je najveća i najmasovnija manifestacija u istočnoj Hercegovini. Za vrijeme održavanja olimpijade u Nevesinju se okuplja na hiljade posjetilaca, koji dolaze iz svih krajeva bivše Jugoslavije, ali i iz drugih zemalja. Na takmičenju su zastupljene tradicionalne i moderne sportske discipline, kao što su: konjičke trke, bacanje kamena s ramena, skakanje na mijeh, potezanje konopca, potezanje klipa, penjanje na stub, trka u džaku, skok u dalj iz mjesta, skok u vis iz mjesta. Predložena je za upis u Registar najboljih praksi očuvanja.

3.1.6. Uzgoj konja rase Lipicanaca²⁷

Na teritoriji Republike Srpske postoji jedanaest Konjičkih klubova i državna Ergela koji se bave uzgojom konja rase Lipicanac. Ergela je osnovana 1946. godine i od tada u kontinuitetu uspješno prenosi znanja i vještine o uzgoju konja Lipicanaca sa generacije na generaciju. Svi navedeni Konjički klubovi imaju značajno članstvo što je dobar pokazatelj za interesovanje o uzgoju ovih konja. Uzgoj konja rase Lipicanaca nominovan je za upis na

²⁶ *Nevesinjska olimpijada*. NevesinjeTurizam. Dostupno online na: [Nevesinjska olimpijada | NEVESINJETURIZAM](#) (pristupljeno: 02.04.2021.)

²⁷ *Uzgoja konja rase Lipicanac*. eKultura: Portal za kulturu RS. 23.11.2018. Dostupno online na: [Uzgoj konja rase Lipicanac – Portal za kulturu Republike Srpske \(ekulturars.com\)](#) (pristupljeno: 02.04.2021.)

UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva u okviru serijske nominacije „Tradicija uzgoja konja Lipicanaca“.

3.1.7. Običaj potkivanja jaja u Kreševu²⁸

Još za vrijeme bosanskog kraljevstva, kreševsko rudogorje je bilo značajan izvor prihoda za kraljevsku riznicu. Stoljećima su se znanja i umijeća u vezi sa kovačkim zanatom prenosila s generacije na generaciju da bi danas kreševsko potkovano jaje ostalo trajnim simbolom kovačke izvrsnosti i čuvanja duha ovog mjesta slavne prošlosti. Danas se u Kreševu više ne vade rude ali sačuvana je tradicija kovačkog zanata i potkivanja jaja. Prema narodnoj predaji, umijeće potkivanja jaja bilo je svojevrsni ispit svakog mladog kovača, šegrta, i to prije njegove ženidbe. Naime, ako bi mladić znao potkovati jaje to je bio znak njegove zrelosti, odnosno sposobnosti da uzdržava svoju obitelj. Kada bi priznanjem svojih majstora položio ispit mladi kovač bi potkovano jaje stavio u prozor što je bio znak njegove spremnosti za ženidbu. Danas se koriste razni znakovi za ukrašavanje jaja, boje se raznim tehnikama, ali ono što im je zajedničko je da jaje mora biti potkovano.

Slika 5. Potkovana jaja

29

3.1.8. Umijeće izrade čipke – keranje, banjalučko keranje³⁰

Čipka-kera je prozirna, šupljikava rukotvorina koja se izrađuje šivaćom iglom. Koristeći posebnu vještinu, slobodnim komponovanjem niti tankog konca i spajanjem

²⁸ *Običaj potkivanja jaja u Kreševu*. FMKS. Dostupno online na: Običaj potkivanja jaja u Kreševu (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

²⁹ Izvor: https://fmks.gov.ba/images/2020/2._potkivanje_jaja.jpg (preuzeto: 02.04.2021.)

³⁰ *Umijeće izrade čipke – keranje*. FMKS. Dostupno online na: Umijeće izrade čipke - keranje (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

raznih čvorića oblikuju se kere sa motivima raznih vrsta cvijeća, lišća, plodova, životinja, predmeta i dr. Kroz povijest ovako izrađena čipka ukrašavala je rubove pojedinih dijelova tradicijske nošnje, potom se koristi za izradu kragni na bluzama, žaketima, haljinama, školskim keceljama ili kao ukrasni dio umetnut ili obrubljen na stoljncima, zavjesama, svatovskim maramicama i sl. U opremanju i dekoriranju enterijera čipka/kera se prvih decenija 20. stoljeća osamostaljuje u vidu miljea i postaje ukras na tacni, stolu, komodi, policama na vitrini, itd.

Slika 6. Čipka-kera³¹

3.1.9. Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac³²

Ajvatovica zauzima vidno mjesto u mozaiku bosanskohercegovačke duhovnosti, a sačuvala je u sebi predislamsku nematerijalnu baštinu kroz kult vode, nagovještaj obnavljanja proljeća i magiju plodnosti bilja, stoke i ostalog. Transformirana u islamski ritual, obogaćena mističnom legendom o Ajvaz-dedi, Ajvatovica se stoljećima održavala sedmog ponedjeljka nakon Đurđevdana, u današnje vrijeme situacija je malo drugačija. Tih dana vjernici potaknuti dubokim i iskrenim osjećajem zahvalnosti u namjeri da čuvaju uspomenu na Ajvaz-dedu i dovođenje vode u Prusac posjećuju vrelo i uče dove. Vrelo je nazvano Ajvatovica po Ajvaz-dedi. Današnja Ajvatovica se obilježava u vidu manifestacije "Dani Ajvatovice" širom Bosne, a posebno u općinama Srednje Bosne (Gornji Vakuf, Donji Vakuf, Bugojno, Travnik), dok se centralna manifestacija održava u Pruscu. Sam pohod Ajvatovici podrazumijeva određenu ceremoniju koja se sastoji od nekoliko segmenata vjerskog obreda, formiranja svečane povorke konjanika koja prolazi kroz stijenu i završava zajedničkim obredom klanjanja podne-namaza na otvorenome.

³¹ Izvor: <https://fmks.gov.ba/images/2020/nematerijalno/izrada%20cipke%202.jpg> (preuzeto: 02.04.2021.)

³² *Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac*. FMKS. Dostupno online na: Hodočašće na Ajvatovicu - Prusac (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

Detaljnije informacije o Ajvatovici će se naći svakako u daljem radu, budući da je to tema rada.

3.1.10. Hodočašće Sv. Ivi – Podmilačje³³

Katoličko svetište sv. Ive u Podmilačju već stoljećima okuplja vjernike katolike, ali i pripadnike drugih vjeroispovijesti, koji se nadaju izlječenju. Svetkovina hodočašća slavi se na dan sv. Ive, 24. lipnja u Podmilačju, kod crkve posvećene Ivanu Krstitelju, proroku koji je krstio Isusa. Okupljeni na taj dan prisustvuju misi i izvršavaju zavjetni obilazak oko crkve s ciljem izlječenja. Čudotvornost i interreligijski karakter svetišta potvrđuje i zapis iz 19. stoljeća u kojem se navodi priznanje svetišta: „od celog pučanstva bosanskoga bez razlike u vjeri“. Molitva je dijelom dvodnevnog programa proslave u kojoj svi aktivno učestvuju. Jutrom se obavlja umivanje na izvoru vode koji se zove Mrtvalj ili Gospino vrelo, a u posljednje vrijeme i izvor sv. Ive, a smatra se ljekovitim. Jutarnjoj misi za bolesne prethodi obavezna ispovijed. Pridošlice ponesu iz Podmilačja kamenčić ili prah crvenog kamenja kao lijek.

3.1.11. Izrada grnčarije u Liješevi³⁴

U mjestu Liješevi, u okolici Visokog, vještina oblikovanja glinenog posuđa na ručnom kolu zadržala se već dugi niz decenija. Izrazita specifičnost ovog starog zanata sačuvanog u Liješevi je ručno grnčarsko kolo na kojem se predmeti izrađuju jer je ovaj oblik grnčarskog kola bio prisutan još u prahistorijskom vremenu. Inače, prvi pisani trag o tradiciji grnčarstva u Bosni i Hercegovini zabilježen je još 1600. godine. Od tada do danas grnčarstvo je potiskivano, dolaskom drugih proizvoda gubilo svoje tržište da bi se danas tek rijetki bavili ovim starim zanatom. U Liješevi se do danas zadržala tradicija korištenja ručnog kola pri izradi glinenih predmeta koje karakterizira grublja izrada, rustični izgled i namjena korištenja za spremanje jela direktno na vatri ognjišta. Razvoj grnčarstva u Liješevi u uskoj je vezi i sa postojanjem izuzetno kvalitetne gline u neposrednoj blizini mjesta Liješevo, što i danas omogućava kvalitetan materijal za izradu dugotrajnih predmeta od gline.

³³*Hodočašće sv. Ivi – Podmilačje*. FMKS. Dostupno online na: Hodočašće Sv.Ivi - Podmilačje (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

³⁴*Izrada grnčarije u Liješevi*. FMKS. Dostupno online na: Izrada grnčarije u Liješevi (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

3.1.12. Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik³⁵

Ganga je seoski polifoni muzičko-poetski oblik koji pripada starom, višestoljetnom tonskom sustavu pentatonici. Nastala je oko 1900. godine u posebnim društvenim i prostornim uvjetima stvaranja usmenog kulturnog naslijeđa i gdje je usmena književnost sve donedavno bila glavni oblik duhovnog stvaralaštva. U specifičnim podvrstama, koje se razlikuju od mjesta do mjesta, pojavljuje se na širokom području dinarskog krša i to u seoskim sredinama gdje je stočarstvo bilo jedna od najvažnijih grana poljoprivrede. Sa nekadašnjim seminomadskim načinom života stočara ganga je migrirala i obuhvatala područja koja su bila ucrtana u stočarskim rutama. Pjevana u desetercu, ganga je zabilježila svaku pojavu i svako zbivanje u društvu svjedočeći kako o nedaćama tako i o lijepim događajima, počesto iznesenim sa dozom humora. O porijeklu njenog naziva postoji više teorija i naučnih objašnjenja. Ganga je zapravo dvopjev pri čemu jedan pjevač započinje i pjeva, dok ga jedan, dva ili više gangaša prate. Gangu jednako izvode muškarci, kao i žene.

3.1.13. Sevdalinka, gradski muzičko-poetski oblik³⁶

Jedan od najprepoznatljivijih oblika bošnjačke usmene tradicije je lirski ljubavna pjesma – sevdalinka. Sevdalinka je, kao i mnoge druge usmene forme, individualna tvorevina koja se prenosila s koljena na koljeno i pri svakoj novoj interpretaciji dobijala nove obrise i dimenzije. Stoga, umjetnička vrijednost sevdalinke nije u tolikoj mjeri ovisila o mašti i kreaciji stvaraoca, koliko je ovisila o sposobnosti i umijeću onoga koji je interpretira. Danas, stotinama godina nakon svog nastajanja, sevdalinka priziva slike, mirise, ambijent, emociju i senzualnost prošlog, donekle zaboravljenog svijeta, pomno čuvajući estetske i moralne vrijednosti Bošnjaka.

3.1.14. Umijeće gradnje i sviranja instrumenta karaduzen

Karaduzen je vrsta – naziv za tamburu.

3.1.15. Seoski polifoni oblik pjevanja „U tri“³⁷

Pjevanje u tri je starije žensko polifono tradicijsko pjevanje koje se do danas sačuvalo u etnografskom području Usore, dijelom Bosanske Posavine. Naziv „u tri“ odnosi se ne samo na broj izvođača, nego nam jasno sugerira da se čuje troglasno sazvučje, jedan

³⁵ *Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik*. FMKS. Dostupno online na: Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

³⁶ *Sevdalinka – najreprezentativniji oblik bošnjačke usmene tradicije*. Intelektualno. Dostupno online na: Sevdalinka - najreprezentativniji oblik bošnjačke usmene tradicije - Intelektualno (pristupljeno: 02.04.2021.)

³⁷ *Seoski polifoni oblik pjevanja "U tri"*. FMKS. Dostupno online na: Seoski polifoni oblik pjevanja „U tri“ (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

glas “započinje” dok preostala dva “prate” jasno se odvajajući u svojim dionicama, što je u bosansko-hercegovačkoj ruralnoj vokalnoj praksi rijetkost. Naime, pojava sazvučja tri glasa je jedinstven muzički fenomen u seoskoj vokalnoj praksi i bitno se razlikuje u pogledu tretmana i doživljaja intervala od drugih višeglasnih vokalnih oblika u Bosni i Hercegovini. Pjesme ovog tipa izvode se u različitim prilikama, ali obavezno kao poziv na prelo. Tada se uz stihove obično navodi i ime domaćina ili domaćice gdje se saziva prelo.

3.1.16. Skokovi sa Starog mosta u Mostaru³⁸

Neretva je bila okosnica svih dešavanja u Mostaru, pa su i obredni događaji u životu Mostaraca, poput prelaska iz dječastva u mladalaštvo, bili vezani za rijeku. Savladati njene brzace plivajući, a potom skočiti sa visine od skoro 30 metara sa mosta, bilo je ispitom zrelosti, junaštva i elementom pripadanja tom podneblju, suživotom s prirodom. Od pamtivijeka, savladati rijeku značilo je odnijeti najveću pobjedu u borbi s prirodom. Najstariji tragovi o skokovima u vodu u Mostaru datiraju još iz 6. stoljeća, a prvi zapis o skokovima sa drvenog mosta s lancima koji se nalazio na mjestu kasnije sagrađenog kamenog mosta čija je gradnja završena 1566. godine, nalazi se u putopisu Evlije Čelebije, osmanskog putopisca iz 17. stoljeća. Danas je ovo natjecanje međunarodna višednevna manifestacija sa centralnim događajem i nizom pratećih sadržaja tradicionalnog karaktera. Vremenom su se oblikovale dvije discipline: skokovi na noge i mnogo atraktivniji skokovi na glavu, što je stil poznatiji kao „mostarska lasta”.

3.1.17. Puračka ćaska – umijeće pripremanja i služenja³⁹

Puračka ćaska je tradicionalno jelo Puračića koje se priprema od mesa uz dodavanje mirođija u zemljanoj posudi (ćasi), a servira u malim zemljanim ćasama tzv. ćaskama po čemu je i dobilo ime „Ćaska“. Priprema i posluživanje ćaske vrši se samo u posebnim prilikama i posebnim gostima. Zemljana posuda u kojoj se ovo jelo servira dugo drži toplotu tako da uvjetuje poseban način konzumiranja.

³⁸ *Skokovi sa Starog mosta u Mostaru*. FMKS. Dostupno online na: Skokovi sa Starog mosta u Mostaru (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

³⁹ *Puračka ćaska – umijeće pripremanja i služenja*. FMKS. Dostupno online na: Puračka ćaska-umijeće pripremanja i služenja (fmks.gov.ba) (pristupljeno: 02.04.2021.)

3.1.18. Pjevanje uz gusle, gusle, guslarsko pjevanje i usmeno predanje – epska narodna poezija⁴⁰

Gusle su tradicionalni narodni muzički instrument (kordofoni) koji se svira uz epske narodne pjesme. Postoje dvije vrste gusala jednostrune i dvostrune. Širom Republike Srpske postoje Udruženja guslara kao i Savez guslara, koji njeguje tradiciju sviranja uz gusle. Organizuju se i takmičenja u guslarskom sviranju (festivali).

3.1.19. Krsna slava⁴¹

Iako sličnih običaja ima i u drugim narodima i konfesijama, slava kao fenomen karakteristična je samo za srpski narod. Podrazumijeva slavljenje svetog, zaštitnika određene porodice. U zavisnosti od mjesta razlikuju se običaji i dužina trajanja slave, dok su osnovni elementi, odnosno suština isti. Krsni hljeb, koljivo – prekadnja (osveštano žito) i svijeća osnovni obredni elementi, a u obredne svrhe upotrebljavaju se tamjan i vino. Slava je osnovno nacionalno obilježje i može se reći da zauzima centralno mjesto među fenomenima narodnog života, individualnog, porodičnog i društvenog.

3.1.20. Kovači Mrkonjić Grada⁴²

Kovački zanat u Mrkonjić Gradu datira sa kraja 16. vijeka. Prema arhivskim podacima, 1935. godine u Mrkonjić Gradu je radilo 28 kovačkih radionica, a od 1952. do 1992. godine radilo je 30 kovačkih radionica. Najznačajniji proizvod kovačkog zanata bila je alatka za ručno košenje trave – kosa „varcarka“. Naziv „varcarka“ potiče od nekadašnjeg naziva Mrkonjić Grada – Varcar Vakuf. Danas u ovome gradu rade ukupno četiri kovača. Do 1992. godine kovači u Mrkonjić Gradu izrađivali su oko 5000 kosa „varcarki“ godišnje, dok se danas izradi nekoliko stotina komada. Proces izrade kose „varcarke“ je u potpunosti ručna izrada, a tehnike izrade se prenose sa oca na sina već generacijama. Od četvorice pomenutih majstora, njih se trojica bave izradom kose „varcarke“. Pored kosa ovi kovači izrađuju i sjekire, motike, potkovice i dr. Tradicija kovačkog zanata u Mrkonjić Gradu se prenosi sa oca na sina.

⁴⁰ "Gusle", "Guslarsko pjevanje" i "Usmeno predanje – epska narodna poezija". eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: „Gusle“, „Guslarsko pjevanje“ i „Usmeno predanje- epska narodna poezija” – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 02.04.2021.)

⁴¹ *Krsna slava*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Krsna slava – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno (02.04.2021.)

⁴² *Kovački zanat u Mrkonjić gradu*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Kovački zanat u Mrkonjić Gradu – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

3.1.21. Paljenje žežnice⁴³

Paljenje žežnice je običaj koji podrazumijeva pravljenje ćumura na tradicionalan način. Karakterističan je za područje istočne Hercegovine i datira još od davnina, te se baštini od predaka. Žežnica se peče tako što se prikupe drva koja se isjeku na jednake dijelove i redaju u vidu kupe. Rupe između drva se začepljaju busenjem zemlje, čime se sprečava ulazak vazduha pri paljenju vatre te je potrebna slaba vatra da bi se drva pretvorila u ugalj – ćumur. Proces gorenja traje i do 15 dana, a prosjek je 5 do 6 dana. U prošlosti je predstavljalo glavni prihod domaćinstvu koje se bavilo proizvodnjom ćumura, a mnoga su domaćinstva od toga i živjela. Danas je ostala nekolicina majstora za proizvodnju ćumura. Paljenje žežnice zahtijevalo je bdenje više ljudi u prosjeku 5 do 6 dana i noći, gdje su se prepričavale razne legende i narodna predanja.

3.1.22. Osaćanski jezik⁴⁴

Osaćanski jezik ili izvorno rečeno banjački ili dunderški govor. Područje Osata u prošlom vijeku bilo je poznato po vrsnim graditeljima-dunderima i specifičnim graditeljskim poduhvatima o čemu je pisao i Ivo Andrić u pripovijetki "Osatičani". Oni su u proljeće napuštali svoje porodice i sela i upućivali se u "pečalbu", idući na razne strane da bi došli do posla i gradili, a u poznu jesen su se vraćali kućama. Radeći razne, veoma teške i odgovorne poslove u nepoznatim sredinama, "banjaci" su se koristili posebnim jezikom odnosno govorom i imali su potpuno drugačije, tajne izraze kojima su se međusobno sporazumijevali, što njihovi poslodavci i stanovnici tih mjesta nisu mogli razumjeti. "Banjaci" su ljubomorno čuvali svoj jezik i čak ni njihove žene nisu znale zanačenja riječi i govora kada su dunderi međusobno pričali o nekim pitanjima o kojima javnost nije trebalo da bude upoznata. Dakle, banjački govor bio je čisto muški i skoro je izumro jer se broj graditelja iz Osata decenijama smanjivao, mnogi su umrli, veliki broj je odselio u druge krajeve i bave se drugim poslovima. Oni su se sporazumijevali tim jezikom da ih gazda kod kojeg su radili ili neko ko im je sumnjiv ne bi razumio. **Primjer:** "Nickam folinjati čkoji češljo" /Nemoj govoriti, dolazi žandarm/.

⁴³ *Paljenje žežnice*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Paljenje žežnice – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

⁴⁴ *Osaćanski jezik za Uneskovu listu*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Osaćanski jezik za Uneskovu listu (atvbl.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

3.1.23. Paljenje lila⁴⁵

Paljenje lila – običaj kod srpskog naroda da uoči Petrovdana, a rjeđe Spasovdana pale baklje (lile) izrađene od kore divlje trešnje ili breze. Najčešće lile pale djeca, ali učestvuju i odrasli. Paljenje lila simbolizuje sagorjevanje svih ljudskih grijehova. Na ovaj se način dočekuju dolazak navedenih praznika.

3.1.24. Vidovdanska olimpijada⁴⁶

U Kulašima - opština Prnjavor, održavanje ove olimpijade počelo je još 60-tih godina dvadesetog vijeka, kada se održavala 04.07., a od odbrambeno -otadžbinskog rata održava se uvijek u nedjelju pred Vidovdan (28.06). Na ovoj Olimpijadi takmičari se nadmeću u tradicionalnim disciplinama kao što su: streljaštvo, bacanje kamena, trčanje na 5000 metara, navlačenje konopca i sl.

3.1.25. Gusto kolo⁴⁷

Tradicionalna narodna igra (ples) nastala na planini Kozari i Potkozarju. Kolo je zatvorenog tipa, ruke ukrštene desna preko lijeve, na početku hodanje (kolanje), kasnije igranje u ritmu, počinje sa desnom nogom. Nastalo kao izraz sreće i zadovoljstva, sposobnost igranja uz pjesmu u raznim prilikama. Ovo kolo igraju starija djeca, odrasli, muškarci i žene.

3.1.26. Banjalučki ćevap⁴⁸

Pojavio se još u vrijeme čuvenog banjalučkog duhovskog vašara, a u zadnjih stotinjak godina originalni banjalučki ćevap u pločicama sa somunom (lepinom) proslavio se i udomaćio u Banja Luci, a iz Banja Luke prvo na prostor bivše Jugoslavije, a potom i dalje širom svijeta.

3.1.27. Kosidba na Balkani⁴⁹

Od 1992. godine održava se takmičenje u tradicionalnom seoskom poslu košenje trave u mjestu Balkana kod Mrkonjić Grada. Košenje trave je jedan od najznačajnijih

⁴⁵ *Paljenje lila*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Paljenje lila – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

⁴⁶ *Vidovdanska olimpijada*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Vidovdanska olimpijada – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

⁴⁷ *Gusto kolo*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Gusto kolo – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

⁴⁸ *Banjalučki ćevap*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Banjalučki ćevap – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

⁴⁹ *Kosidba na Balkani*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Kosidba na Balkani – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com) (pristupljeno: 03.04.2021.)

poljskih poslova za koji su vezani i mnogi običaji. Kosidba na Balkani je značajna utoliko i što je Mrkonjić Grad jedan od značajnijih kovačkih centara gdje se ručno izrađuje poznata kosa „Varcarka“.

Zasigurno da je Bosna i Hercegovina zemlja bogata nematerijalnom kulturnom baštinom i vjerovatno postoji još primjera žive nematerijalne kulturne baštine koja se njeguje u Bosni i Hercegovini, dok je u radu odabrano njih 27. Pored navedenih, na preliminarnoj listi nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine nalazi se *Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac*. U narednim poglavljima fokus će biti na Ajvatovici i svemu što se dovodi u vezu sa njom, odnosno, kako sama tema rada kaže "*Živa baština" u Bosni i Hercegovini: na primjeru Ajvatovice*. Ajvatovica je jedno od najznačajnijih dovišta u Bosni i Hercegovini, koje i do dosadašnjih dana privlači mnogobrojne turiste i posjetitelje.

4. "ŽIVA BAŠTINA" U BOSNI I HERCEGOVINI: NA PRIMJERU AJVATOVICE

Ajvatovica kao vjersko-kulturna manifestacija predstavlja nezaobilazan segment „žive tradicije“ tj. društvenog i vjersko-kulturnog bića Bošnjaka XXI stoljeća. Ona svojom specifičnošću, kontinuitetom kao i snagom koju crpi i iz bogatog historijskog naslijeđa Prusca i njegove okoline obogaćuje i pisanu i usmenu, kao i duhovnu i materijalnu islamsku tradiciju Bošnjaka dugu već pet stotina godina.⁵⁰ Detaljnije sagledavanje Ajvatovice, sadržaja te manifestacije, ali i njenog postojanja, opstajanja i razvoja nudi važne odgovore na pitanja o percepciji i življenju islama kod Bošnjaka. Svakako da Ajvatovica spada u živu baštinu Bosne i Hercegovine.

Ajvatovica spada među najznačajnija dovišta u Bosni i Hercegovini, koje i do dosadašnjih dana privlači hodočasnike. Smatra se najvećim dovištem muslimana u Evropi na kojem se više od pet stotina godina okupljaju vjernici. Ajvatovica se nalazi u Pruscu, mjestu između Bugojna i Donjeg Vakufa. Udaljena je 6 km od Prusca, nalazi se pod planinom Šuljagom. Ajvatovica kao najstarije dovište bosanskih muslimana, nasilno je zabranjena 1947. godine, a ponovo obnovljena 1990. godine. Ovo najpoznatije muslimansko dovište narod naziva "malom Ka'bom", odnosno "malim hadždžom", "malom Mekkom" ili "sirotinjskim hadždžom".

Na Ajvatovicu su dolazili i dolaze posjetitelji iz svih krajeva Bosne i Hercegovine i drugih zemalja. Ona je specifično narodno-vjerska manifestacija u islamskom svijetu. Karakterišu je konjanici, nošenje oružja, učenje ilahija, narodna nošnja, organizirane povorke.⁵¹

4.1. "Dani Ajvatovice"

Nekada je početak okupljanja za Dane Ajvatovice bio određen svakog sedmog ponedjeljka po Jurjevu, a ne prema hidžretskom kalendaru, što upućuje na povezanost sa bogumilskim molitvama za kišu i zaštitu usijeva. Danas se centralna manifestacija "Dana Ajvatovice" obavlja zadnje nedjelje u mjesecu junu – što znači da se datum manifestacije

⁵⁰ Rujanac, S. Dž. *Ajvatovica kroz historiju. Dvije prekretnice: 1947. i 1990. godina.* Str. 1. Sarajevo: Institut za historiju UNSA. Dostupno online na: http://iitb.ba/wp-content/uploads/2016/05/Ajvatovica_kroz_historiju.pdf (pristupljeno: 04.04.2021.)

⁵¹ Usp. Čepalo, H. Ajvatovica "Mala Ćaba", u: *Ajvatovica*, ur. Abdibegović, N., Ždralović-Maslić, M., Filipović, Z. Travnik-Zagreb- Sarajevo: Naklada ZORO, Muftijstvo travničko, 2010., str. 177.

više ne određuje po Jurjevu - s tim da je posljednjih godina pomjerana radi mjeseca Ramazana.

Prije je okupljanje posjetilaca u Pruscu bilo nedjeljom, a na dovište Ajvatovicu se išlo ponedjeljkom. Autor Hamidović 1940. godine je naveo: *Najviše svijeta dolazi u nedjelju, uoči Ajvatovice, kada dolaze i povorke koje narod naziva 'Dove'. Povorke pojedinih mjesta predvode imami dotičnih mjesta sa nekoliko izabраниh omladinaca, koji uče ilahije. Na čelu povorke nalazi se muslimanska zastava, bajrak, ukrašen ispisanim Kur'anskim ajetima. Ilahije se uče glasno i po svakom završenom stihu cijela povorka poprati ih sa 'Amin'.⁵²*

Danas, okupljanje ljudi u Prucu počinje subotom, a na Ajvatovicu se ide nedjeljom. Razlozi za to su uglavnom praktične prirode, budući da su subota i nedjelja neradni dani. Posjetioci od petka počinju polako pristizati u Prusac, a subotom su ulice Prusca već napunjene. Rano, u subotu ujutro konjanici kreću iz Karaule⁵³, njima se usput pridružuju konjanici iz Sarajeva, Tuzle, Zenice i drugih mjesta iz istočne i sjeverne Bosne. Oko podne konjanici pristižu u Oborce⁵⁴, a centralni defile kroz Donji Vakuf predviđen je za 16h poslije podne. Prije ulaska u Donji Vakuf već prikupljenim konjanicima se pridruže i ostali konjanici koji su stigli iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine. Zatim, svi zajedno prolaze kroz Donji Vakuf. Na mostu Alije Izetbegovića u Donjem Vakufu travnički muftija dočeka konjanike i njihovom predvodniku, a obično to bude imam iz Karaule i njegov bajraktar, preda bajrak i poželi dobrodošlicu na Ajvatovicu. Dolazak konjice u Prusac očekuje se oko 17h.⁵⁵ Veliki broj ljudi iz svih krajeva Bosne i Hercegovine isprate defile konjanika, kako u Donjem Vakufu, tako i u Pruscu. Kod pojedinih konjanika nađu se i pucnji iz oružja, mada, iz sigurnosnih razloga, danas je to rjeđe. Umjesto toga, uz ilahije, konjanici i okupljeni izgovaraju glasno tekbir, na način da osoba sa megafonom kaže: *Tekbir!*, a svi prisutni mu odgovaraju sa: *Allahu ekber!*

Noć uoči Ajvatovice bude organiziran cjelovečernji program u Pruscu, ispred džamije Hasan Kjafije Pruščaka. Program počinje klanjanjem akšam namaza u džamiji. Zatim se uče mevlud, ilahije, održavaju se predavanja i upriliči se zikr do jacije namaza. Poslije jacije u haremu džamije se nastavlja saa zikrom do kasno u noć. Program se

⁵² Hamidović, Dž. *Prusac i njegove znamenitosti*. Sarajevo, 1940., str. 12.

⁵³ Karaula – selo kod Travnika.

⁵⁴ Oborci – selo koje pripada općini Donji Vakuf.

⁵⁵ Usp. Duranović, E. *U potrazi za svetim: dovišta na području muftijstva travničkog*. Sarajevo: El-Kalem, 1439/2018, str. 304.

završava klanjanjem ranog sabaha.⁵⁶ Ovakav program svakako da iscrpljuje tijelo, ali ispunjava dušu pa posjetiteljima u nedjelju ujutro ne predstavljaju problem izazovi koje donosi novi dan.

Slika 7. Zikr ispred džamije Hasan Kjafije Pruščaka⁵⁷

Tradicionalni, ceremonijalni program Ajvatovice počinje u nedjelju, u osam sati ujutro prolaskom konjanika ispred Handanagine džamije. Razlika između polaska na Ajvatovicu prije stotinu godina i danas jeste u tačno određenoj satnici. Dakle, prije stotinu godina nije bila određena satnica nego je svako išao na Ajvatovicu kada mu je odgovaralo. Danas se tačno zna kada kreću konjanici, a kada pješaci.⁵⁸

Povorke konjanika predvođene svojim bajraktarima i imamima defiliraju ispred mase ljudi koji se okupe po ulicama Prusca. Povorka se približava šehidskim mezarjima iz doba sultana Fatiha i uči fatihu. Poslije odlaska konjanika Organizacioni odbor popisuje bajraktare koji pristižu iz svih krajeva Bosne i Hercegovine, a prethodnih godina kao gosti su bili bajraktari iz Turske, Irana, kao i islamskih zajednica Norveške i Njemačke. U devet sati, ispred Handanagine džamije, započinje prozivka bajraka. Prvi bajrak koji polazi jeste Ajvaz-dedin bajrak, zatim ostali prusački bajraci ostali bajraci iz Donjeg Vakufa, Bugojna, Gornjeg Vakufa i drugih gradova.

⁵⁶ Usp. Duranović, E. *Op. cit.*, str. 306.

⁵⁷ Izvor: <https://radiodonjivakuf.com.ba/wp-content/uploads/2019/06/Prusac-zikr.png> (preuzeto: 04.04.2021.)

⁵⁸ Usp. Duranović, E. *Op. cit.*, str. 310.

Slika 8. Bajraktari ispred Handanagine džamije⁵⁹

Nakon prozivke bajraktari i imami predvode okupljeni svijet ka Ajvatovici. Pored Ajvaz-dedinog turbeta povorka zastane, prouči se El-fatiha, zatim krenu ka Musali gdje se na šehidskom spomeniku ponovo uči El-fatiha i polahko, uz učenje ilahija kreće ka Hanu⁶⁰. Sa Hana kreću prvi konjanici, a za njima pješaci. Uče se ilahije i tekbiri cijelim putem sve do Ajvaz-dedine stijene, na kraju kojeg se povorka tu zaustavlja. Pred ulazak u raspuknutu stijenu formira se poredak povorke. Na čelu su imami, zatim bajraktari, a potom ostali posjetitelji. Ulaskom u stijenu posjetitelji imaju priliku vidjeti da raspuklu stijenu. Kroz stijenu se prolazi tiho i u skrušenoj molitvi.

⁵⁹Izvor:

https://radiodonjivakuf.com.ba/wpcontent/uploads/2020/06/106740933_3111550348898494_1257968930181132665_n-560x420.jpg (preuzeto: 05.04.2021.)

⁶⁰Han – mjesto, odmaralište u blizini Ajvatovice koje danas služi za kraći odmor ljudi koji imaju mogućnost da se tu abdeste i pripreme za prolazak kroz ajvatovačku stijenu.

Slika 9. Povorka unutar Ajvaz-dedine stijene⁶¹

Slika 10. Učenje dove na Ajvaz-dedinoj stijeni⁶²

Kada se prođe kroz stijenu, imami se poredaju s lijeve strane od izlaza, bajraktari ostaju na izlazu, a ostali posjetitelji se smjeste u i oko stijene. Tu se uči sura El-Feth i dova. Prije zabrane Ajvatovice, 1947. godine cjelokupan vjerski program završavao se poslije dove na stijeni, a danas se time završava tek prvi dio programa. Drugi dio slijedi pred podne-namaz.⁶³

Po završetku prvog dijela puta povorka dolazi na ajvatovičku livadu, na plato Ajvatovice gdje se nalazi pripremljena bina sa koje opet prigodni program izvode horovi

⁶¹Izvor: <https://ba.n1info.com/wp-content/uploads/2015/06/aa-picture-20150614-5623394-high-29664750x422.jpeg> (preuzeto: 05.04.2021.)

⁶²Izvor: <https://radiodonjivakuf.com.ba/wp-content/uploads/2019/06/ajvatovica-stijena-2019-696x319.jpg> (preuzeto: 05.04.2021.)

⁶³ Usp. Duranović, E. *Op cit.*, str. 311.

ilahija i kasida tačno u dvanaest sati. Ova posebna prilika se koristi za obraćanje uglednih vjerskih ličnosti. Klanjanjem podne-namaza i učenjem dove završava se vjerski, tradicionalni dio Ajvatovice, kada se okupljeni ljudi vraćaju nazad u Prusac.

Slika 11. Posjeta Turaka i učenje i ilahija i kasida na platou Ajvatovice⁶⁴

Slika 12. Klanjanje podne namaza na platou Ajvatovice⁶⁵

⁶⁴Izvor: <https://vijesti.ba/fajlovi/news/2017/07/02/59590045-7594-463d-aed7-47860a0a0a7e-19621100-1365886200204023-986514590611855465-o.jpg> (preuzeto: 06.04.2021.)

Vidljiva činjenica jeste da na Ajvatovicu dolazi hiljade ljudi iz raznih krajeva Bosne i Hercegovine pa i okolnih zemalja. Kad se spomene Ajvatovica, odmah se u vezu dovode i konjanici. Povorke pojedinih mjesta predvode imami i bajraktari sa nekoliko odabrane djece. Tokom manifestacije pojedina mjesta se takmiče čija je povorka brojnija, s više konjanika, više oružja, s ljepšim bajrakom, narodnom nošnom ili ukrašenijim konjima. Konjanici kreću sa svojih odredišta na put do Prusca i po nekoliko dana prije.

Prošle godine (2020.), "Dani Ajvatovice" su se ipak održavali uprkos pandemiji koronavirusa koja je vladala. Jedan od posjetitelja, kako navodi portal *Klix* bila je i Naila Šistek koja je iz Slovenije prvi put došla na Ajvatovicu. "Lijepo je ovdje, prvi put sam došla da vidim i ovu kulturu, tradiciju, domovinu. Lako je bilo doći, bilo je malo straha od pandemije koronavirusa, ali kada svi mogu, mogu i ja", izjavila je Šistek. Također, osamdesetšestogodišnji Šero Čavkić iz Bihaća više od deset godina dolazi na obilježavanje Dana Ajvatovice. "Dolazim da vidim, osjetim, da su se ljudi prilagodili našim običajima. Mladi treba da uče nešto novo iz ovoga. Do godine ću doći ponovo, dat ću sergiju za ovu džamiju koju grade. Svake godine dođem autobusom, ne mogu spavati pa uživam cijelim putem", izjavio je Čavkić koji kaže da svake godine ostane iznenađen izgledom sve uređenije Ajvatovice.⁶⁶

4.2. Galerija slika sa specifičnostima Ajvatovice: defile konjanika

Autor Duranović navodi da ono po čemu se Ajvatovica razlikuje od ostalih dovišta u Bosni i Hercegovini svakako jeste defile konjanika u tradicionalnim bošnjačkim odorama i prozivka bajraktara ispred Handanagine džamije u Pruscu. U prijašnjoj literaturi, povorci konjanika i prozivci bajraktara pridavala se mala pažnja. Ono što bi se moglo detaljnije istražiti jeste pitanje zašto se na sva ostala dovišta u Bosni i Hercegovinu dolazi smireno i skrušeno, a na Ajvatovicu u kolonama konjanika sa kuburama, samokresima i sličnim sredstvima. Autor smatra da su upravo defile konjanika i prozivka bajraktara temelj okupljanja na Ajvatovici. Na taj temelj kasnije su se dodavali i ostali sadržaji.⁶⁷ U nastavku slijede slike koje prikazuju defile konjanika.

⁶⁵Izvor: <https://rtv7.ba/wp-content/uploads/2017/07/59590031-f644-4256-9be1-47ce0a0a0a7e-19467837-1365886043537372-8717159039756688435-o-previewOrg-620x330.jpg> (preuzeto: 06.04.2021.)

⁶⁶ E.M. *Hiljade posjetilaca na Ajvatovici: Dovišta su uvijek bila inspiracija ljudima*. 28.06.2020. *Klix*. Dostupno online na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/hiljade-posjetilaca-na-ajvatovici-dovista-su-uvijek-bila-inspiracija-ljudima/200628050> (pristupljeno: 05.04.2021.)

⁶⁷ Usp. Duranović, E. *Op cit.*, str. 352.

Slika 13. Defile konjanika kroz Donji Vakuf⁶⁸

Slika 14. Konjanik iz Zvornika⁶⁹

⁶⁸Posljednjih nekoliko godina česta pojava među konjanicima jesu djevojke. Izvor: https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/Contents/2019/06/29/thumbs_b_c_5d0591bfe415ec4d832ad8c5c33bb5ae.jpg?v=201722 (preuzeto: 05.04.2021.)

⁶⁹Izvor: https://www.ins.ba/media/image/302/original/1000_1498929222ajvatovica23.jpg (preuzeto: 05.04.2021.)

Slika 15. Konjanik iz Banja Luke⁷⁰

Slika 16. Sarajevski konjanici⁷¹

⁷⁰ Dugi niz godina Ajvatovicu je posjećivao dedo iz Banja Luke koji je kroz Prusac prolazio stojeći na dva konja. Kada je dobio unuke, dolazio je s njima, noseći ih u rukama i stojeći na konjima.

Izvor: <https://admin.depo.ba/media/pictures/2011/01/23/0d3fa47250a6a1ced4a445d710be97b9.jpg>
(preuzeto: 05.04.2021.)

Slika 17. Izgled okićenog konja⁷²

Slika 18. Komadant Naser Orić među konjanicima u Pruscu⁷³

⁷¹Konjanici iz Sarajeva krenuli ka Pruscu. Izvor: <https://www.direktno.ba/wp-content/uploads/2016/05/konjanici.png> (preuzeto: 06.04.2021.)

⁷² Jedna od glavnih karakteristika konja koji dolaze na Ajvatovicu jeste njihova okićenost. Izvor: <https://bosnjaci.files.wordpress.com/2013/07/ajvatovica-konjanik.jpg> (preuzeto: 06.04.2021.)

Slika 19. Djevojčica kao konjanik⁷⁴

Slika 20. Konjanici iz Srebrenice⁷⁵

Ono što se sigurno zna jeste to da Ajvatovica ne bi bila to što jeste da uz nju ne ide ime Ajvaz-dede. Kako nalažu tradicionalna predanja, Ajvatovica je dobila naziv po Ajvaz-dedi, islamskom učenjaku i dervišu koji je u 15. vijeku došao u Bosnu sa prostora današnje Turske. U narednom poglavlju rada će se naći više podataka o ovom učenjaku.

⁷³Izvor: https://scontent.fsjj2-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/36587325_2296072377077066_386480583431159808_n.jpg?_nc_cat=104&ccb=1-3&_nc_sid=e3f864&_nc_ohc=i8zOBwiPmQUAX9ie1nP&_nc_ht=scontent.fsjj2-1.fna&oh=5897dc87034c564745cbfcf859d1e1c1&oe=60A003ED (preuzeto: 07.04.2021.)

⁷⁴Izvor: <https://cdn.trt.net.tr/images/xlarge/rectangle/330a/6c4b/5c40/5b38745f1b97f.jpg?time=1616215625> (preuzeto: 07.04.2021.)

⁷⁵Izvor: https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/PhotoGallery/2020/06/27/thumbs_b2_8084aba2cce4fded290bc94cb28ff845.jpg (preuzeto: 05.04.2021.)

5. TRADICIONALNA PREDANJA O AJVAZ-DEDI

Ajvaz-dedo je, bez sumnje, jedna od najpopularnijih i najpoznatijih osoba bošnjačkog naroda u Bosni i Hercegovini. Iako o njemu nema puno historijskih podataka, sam narod je o njemu stvorio čitav niz legendi. Prema sarajevskoj Salnami za 1887/8. godinu, Ajvaz-dedo je rodom iz Anadola iz mjesta Ajvaza, odakle mu potiče i samo ime. U Bosnu je došao s vojskom sultana Fatiha Mehmeda, koji je, kada je pošao u Bosnu, poveo šejhova; kad je osvojio Bosnu, ostavio ih je na različitim mjestima da šire islam. Među tim šejhovima bio je i Ajvaz-dedo kojemu je pripao Prusac.⁷⁶

Bio je učen i poduzetan čovjek koji je neumorno radio na unapređivanju svog novog zavičaja i prosvjećivanju naroda. Godinama je ulagao veliki trud u vjerskom prosvjećivanju stanovništva Prusca i širenju islamskog obrazovanja, i tako bio uzrokom prelaska na islam stanovnika tog kraja. Sve kršćansko stanovništvo sela Vesela, primilo je islam zahvaljujući poticajnom djelovanju Ajvaz-dede. I njihov svećenik po imenu Pandža učio je pred njim i u jednoj godini uspio naučiti napamet Kur'an, postao je hafiz, pa su ga tamo postavili za muallima u mektebu. On je Boga molio da njegovi potomci, s oca na sina, budu muslimani. Narodna predanja kažu da je uzeo ime "dedo" iz poniznosti, jer je bio izuzetno lijep; prozvaio se dedom da umanja svoj značaj. Dakle, iz legende se zna da je bio tih, miran i skroman čovjek i nikada nikome nije rekao lošu riječ.

Kroz Prusac teče rijeka Prensa, što je nekadašnji naziv i samog naselja, koja ni u to vrijeme nije bila za piće, a ni brojni bunari dovoljni za potrebe mjesta. Predaja kaže da je Ajvaz-dedo nedaleko od Prusca, tačnije pod Šuljaga planinom pronašao dobro vrelo. Prusac se do tog vremena snadbijevao vodom iz bunara ili baš tom vodom s pomenute rijeke. Kada je nastala velika suša, u bunarima je nestajalo vode, a nositi vodu u posudama iz rijeke strmim putevima, bilo je naporno. Od tog trenutka Ajvaz-dedo je počeo razmišljati kako da dovede vodu u Prusac.

Nedaleko od samog vrela ispriječila mu se stijena duga 74, a široka 30 metara. Narodna predaja kaže: *Ova stijena ometala je provođenje vodovoda i radi toga je Ajvaz-dedo išao 40 dana svako jutro do te stijene i tu klanjao sabah-namaz te molio Boga da se stijena rastavi, kako bi mogao provesti vodovod. Četrdesetog jutra, pošto je klanjao sabah namaz, počeo je učiti i učeći zaspao. U snu je vidio kako su se dva bijela ovna sudarila i stijena se rastavila. Kad se probudio vidio je stijenu zaista rastavljenu.*

⁷⁶ Usp. Čepalo, H. *Op. cit.*, str. 201.

Kako navode u Oslobođenju, Ajvaz-dedo je 1467. godine sagradio vodovod od drvenih cijevi i proveo kroz ovu stijenu⁷⁷, kroz koje je potekla voda u Prusac. U znak Božije blagodati ljudi su počeli pohoditi mjesto gdje se stijena rastavila.⁷⁸ U narodu je Ajvaz-dedo dobar čovjek čijem vodovodu se cijeli Prusac stoljećima opskrbljuje vodom Ajvatovicom. Ajvaz-dedo je derviš, misionar, koji je došao u prusački kraj, da prevede Bosance u islam. Sa svim ovim nazivima, Ajvaz-dedo je, bez sumnje, postao legenda i narodni zagovornik po kojemu se godišnja ceremonija hodočašća stijeni i vreli zove Ajvatovica.⁷⁹

Odgovor na pitanje ko je stvarno bio Ajvaz-dedo, ne obazirajući se na prethodno spomenutu tradicionalnu predaju, krije se u dva do sada pronađena pisana traga o njemu i jednom materijalnom. To su: Ajvaz-dedina kasida, narodno predanje o Ajvaz-dedi i mezar Ajvaz-dede. Mezar Ajvaz-dede otkriva dvije važne činjenice o njemu. Mezar je sam po sebi dokaz da se radi o historijskoj, a ne o mitskoj ličnosti, dok uklesana sablja na nišanu iznad njegovog mezara govori da je Ajvaz-dedo bio ratnik. To je činjenica preko koje su dosadašnji istraživači olahko prelazili, a bitna je za pravilno razumijevanje događaje opisanih u njegovoj kasidi.⁸⁰

5.1. Ajvaz-dedin mezar

Slika 21. Ajvaz-dedin mezar⁸¹

⁷⁷ Usp. Čepalo, H. *Op. cit.*, str. 200.

⁷⁸ Oslobođenje br. 1554, 27. 08. 1990.

⁷⁹ Usp. Ždralović, M. Ajvatovica i Prusac: jedno tijelo – jedna duša, u: *Ajvatovica*. Ur. Abdibegović, N., Ždralović-Maslić, M., Filipović, Z. Travnik-Zagreb- Sarajevo: Naklada ZORO, Muftijstvo travničko, 2010., str. 24.

⁸⁰ Usp. Duranović, E. *Op. cit.*, str. 319.

⁸¹ Izvor: <https://avaz.ba/media/old/570f3753-9f8c-479a-937e-2e5c0a0a0a64-ajvaz-dedino-turbe.jpg> (preuzeto: 08.04.2021.)

Mezar Ajvaz-dede danas je prekriven drvenim sandukom po kojem su poredani darovi, peškiri i platna. Nišan sa turbanom bez natpisa je istrugan od strane posjetilaca koji su strugali kamen u svrhu liječenja i sl. Sa jedne strane nišana je isklesan mač.⁸²

5.2. *Ajvaz-dedina kasida*

Ajvaz-dedina kasida najvažniji je do sada pronađeni pisani izvor o Ajvaz-dedi i vremenu u kojem je živio i djelovao. Kasidu između ostalih navodi *Zbornik alhamijado književnosti*, str. 232-233.

Ajvaz- dedo govori:

Nimac Savu prehodi

Banjoj Luci dohodi

I u Luku uhodi

Te u Jajce dohodi.

Kostajnicu prohodi

I u Prusac dohodi.

Deset dana ne budi

Njega Ajvaz izgoni.

Ajvaz-dedo govori

Nimac Bosnu osvoji,

U Sarajvo dohodi

Sarajvo kavga bi

Kabanice krv boji

Konjima krvca do kičice

A junacima do mišice

⁸² Usp. Duranović, E. *Op cit.*, str. 309.

Mart je vada, Jurjev kavga

Ajvaz-dedo govori

Bu kaside ko uči

Neka dedi rahmet prouči

nek se niko ne muči

*Ajvaz-dedo govori.*⁸³

Ova kasida opjevala je historijske događaje s kraja 20. stoljeća. Na jesen 1480. godine, mađarska vojska prešla Savu i dolinom Vrbasa došla do Jajca. Odatle je vojska doprla sve do Sarajeva. Cijeli upad izvršen je za otprilike 10 dana. Tom prilikom Bošnjaci su porazili odred Vuka Jajčanina kod Prusca. U tom pogledu interesantno je pomenuti predaju kako je Ajvaz-dedo pomogao pobjedi svojom dovom.⁸⁴ Pored Ajvaz-dedinog mezara, Ajvaz-dedine kaside, važno je spomenuti i Ajvaz-dedin štap, Ajvaz-dedino vrelo, Ajvaz-dedin vodovod, Ajvaz-dedinu livadu, Ajvaz-dedinu stijenu, Ajvaz-dedin kamen i Ajvaz-dedino turbe, pa čak i Ajvaz-dedin tenk; što predstavlja novotariju u novijoj historiji, kao i džamiju koja je izgrađena na Ajvatovici.

5.3. Ajvaz-dedino turbe

Ajvaz-dedino turbe se nalazi u neposrednoj blizini Handanagine džamije. Turbe je obična prizemna zgrada od kamena, cigle i drveta sa krovom na četiri vode, čija osnovica iznosi 5.50x5.30m. U unutrašnjosti su dvije prostorije, pregrađene drvenom pregradom; od kojih prostorija do ulaza služi posjetiocima za klanjanje i odmor, a drugoj se nalazi mezar Ajvaz-dede. Turbe je je podignuto početkom XVII vijeka, a podigao ga je Hasan Kjačija Pruščak. Prikladno bosanskoj tradiciji, i u Ajvaz-dedino turbe su žitelji mjesta ostavljali čiste peškire vjerujući da dobri abdeste, a njihova je navlaženost smatrana dokazom obavljenih namaza.⁸⁵

⁸³ Huković, M. *Zbornik alhamijado književnosti*. Sarajevo, 1997., str. 252-253.

⁸⁴ Usp. Čepalo, H. *Op. cit.*, str. 205.

⁸⁵ Usp. Ždralović, M. *Op. cit.*, str. 30.

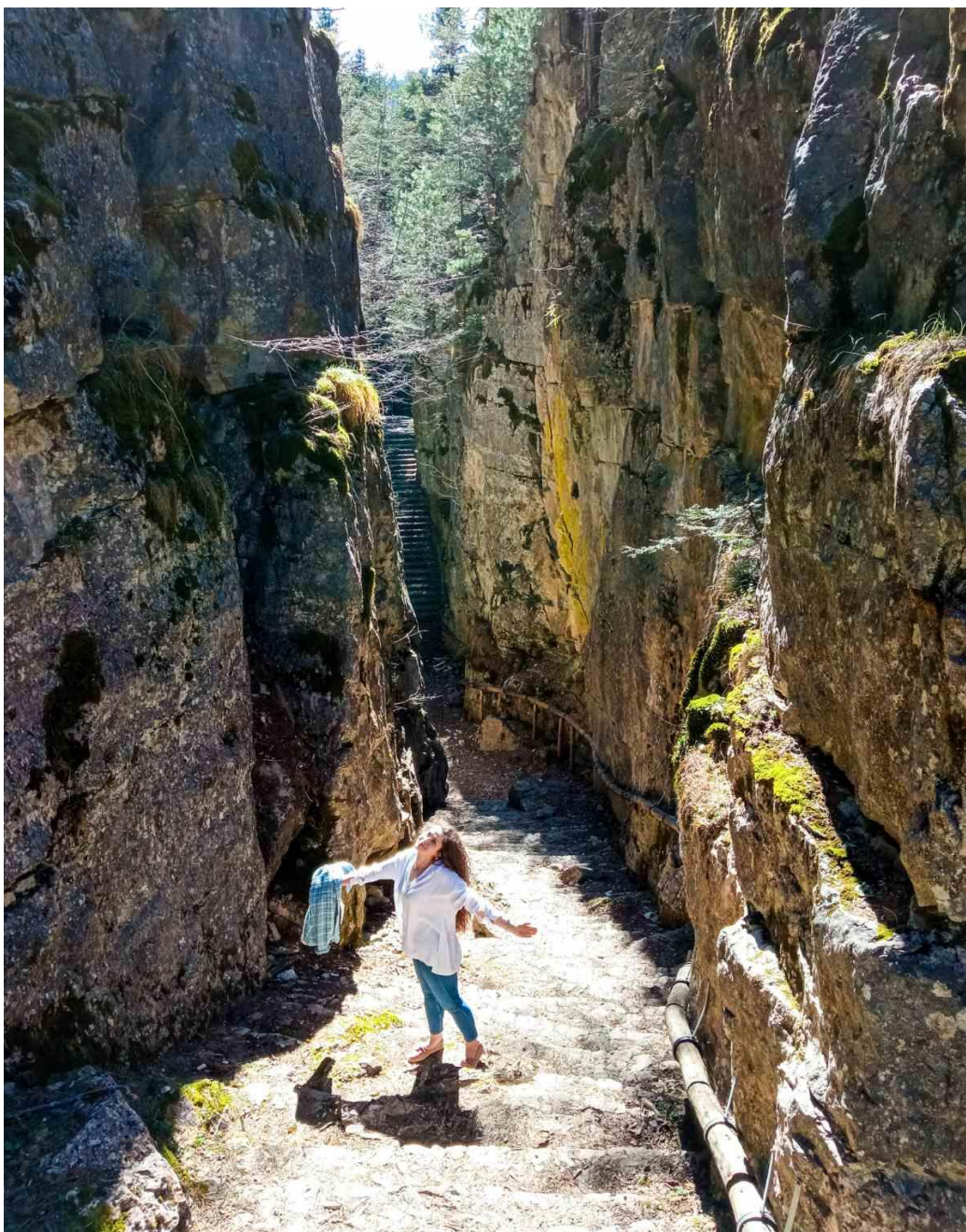

Slika 22. Ajvaz-dedino turbe⁸⁶

5.4. Ajvaz-dedina stijena

Ajvaz-dedina stijena je upala među stabla četinara. Razdvojila se prema legendi zahvaljujući molitvi Ajvaz-dede. Onima koji osporavaju moć dove vjernici su "dokazivali" i danas "dokazuju" kako ispupčenja na jednoj strani stijene odgovaraju udubljenjima na drugoj strani.

⁸⁶ Fotografisano 21.04.2021.

Slika 23. Ajvaz-dedina stijena⁸⁷

5.5. Ajvaz-dedina livada

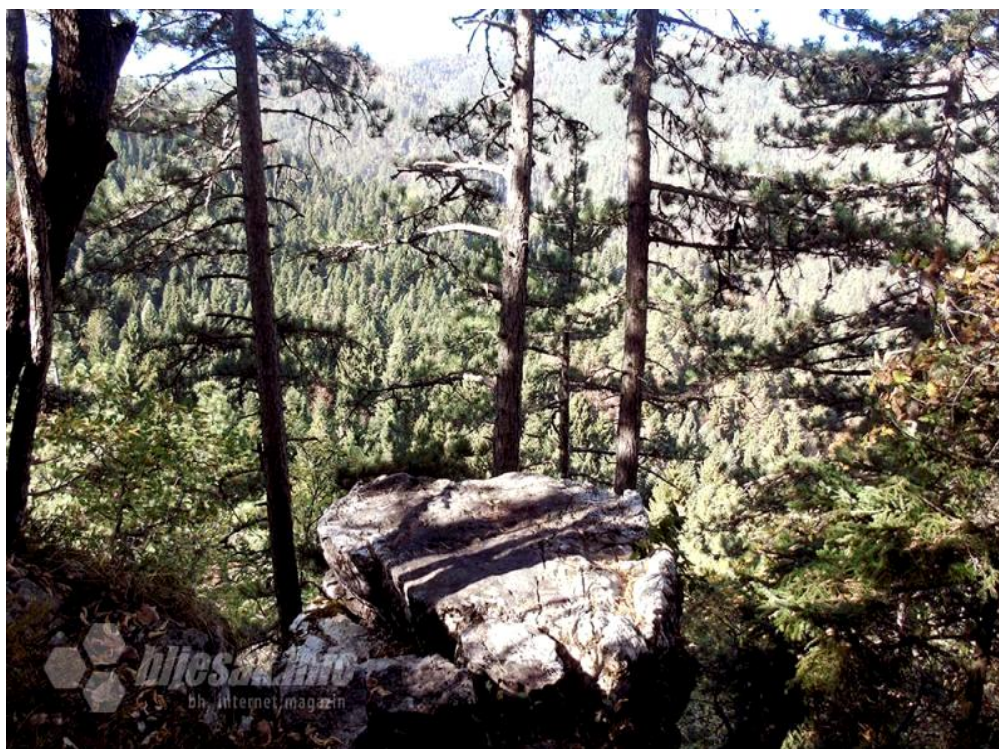
Ajvaz-dedina livada je proplanak okružen visokim crnogoričnim stablima. Smatra se blagoslovljenom jer nikada nije zarasla. Privlači pozornost po jednom ograđenom mezaru. Navodno je tu sahranjen hodočasnik iz Bosanske krajine. Smatraju ga šehidom jer je stradao od kamena koji se odronio od stijene.

⁸⁷ Fotografisano: 24.04.2021.

Slika 24. Ajvaz-dedina livada⁸⁸

5.6. Ajvaz-dedin kamen

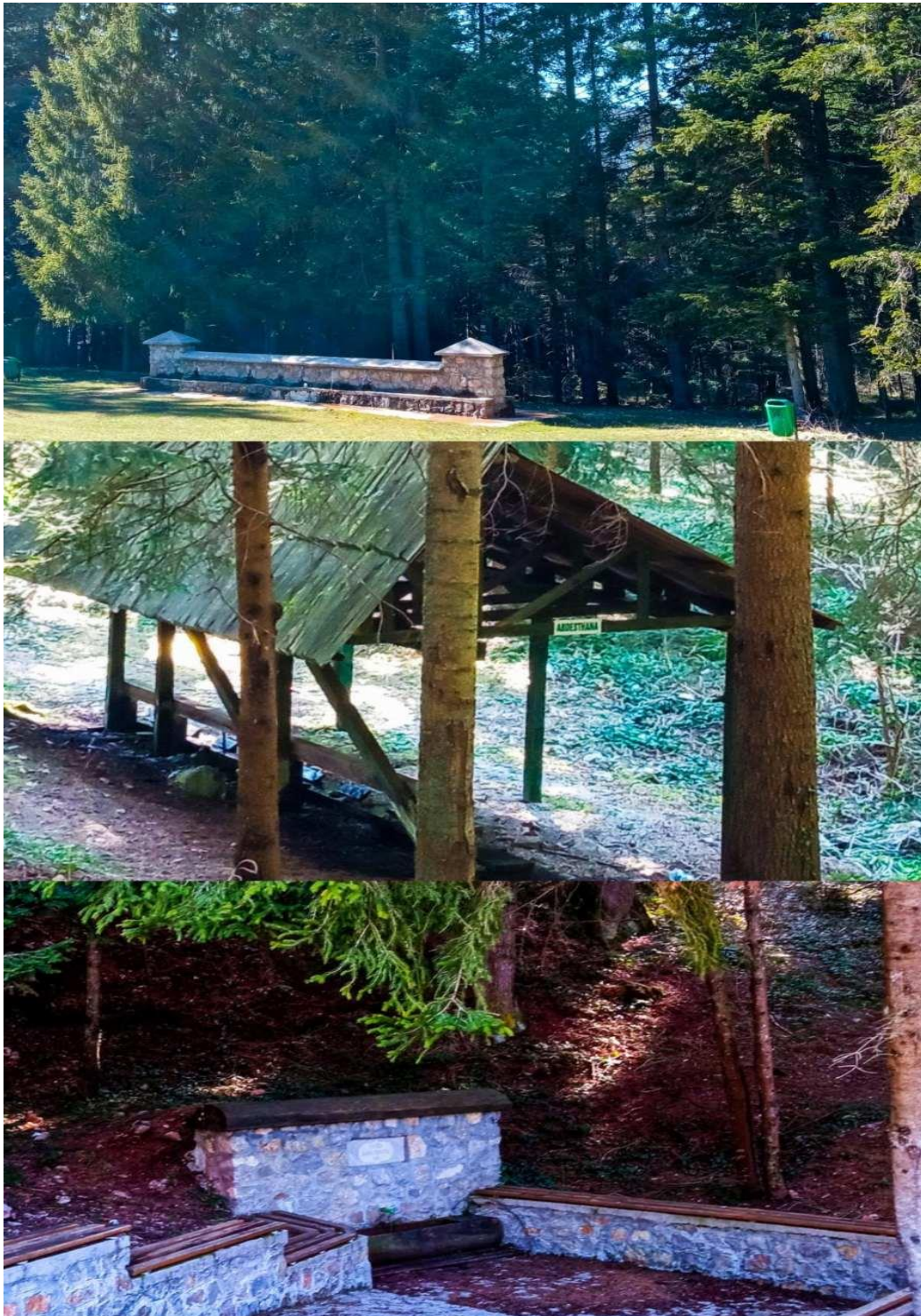
Slika 25. Ajvaz-dedin kamen⁸⁹

Ajvaz-dedin kamen je najveći vrh stijene, gdje je po legendi Ajvaz-dedo dolazio na rani sabah, jutarnju molitvu i molio 40 jutara da se stijena rastavi i tako poteče voda.

⁸⁸ Fotografisano: 24.04.2021.

⁸⁹ Izvor: https://storage.bljesak.info/image/315633/800x550/Prusac_45.JPG (preuzeto: 10.04.2021.)

5.7. Ajvaz-dedino vrelo, Ajvaz-dedin vodovod

Slika 26. Izvorišta vode na Ajvaz-dedinoj livadi⁹⁰

Ajvaz-dedino vrelo se nalazi na rubu šume i proplanka, ledine ispod male Šuljage, udaljeno 7-8 km od Donjeg Vakufa. Do njega se dolazi Prusačkom rijekom preko Šipinog

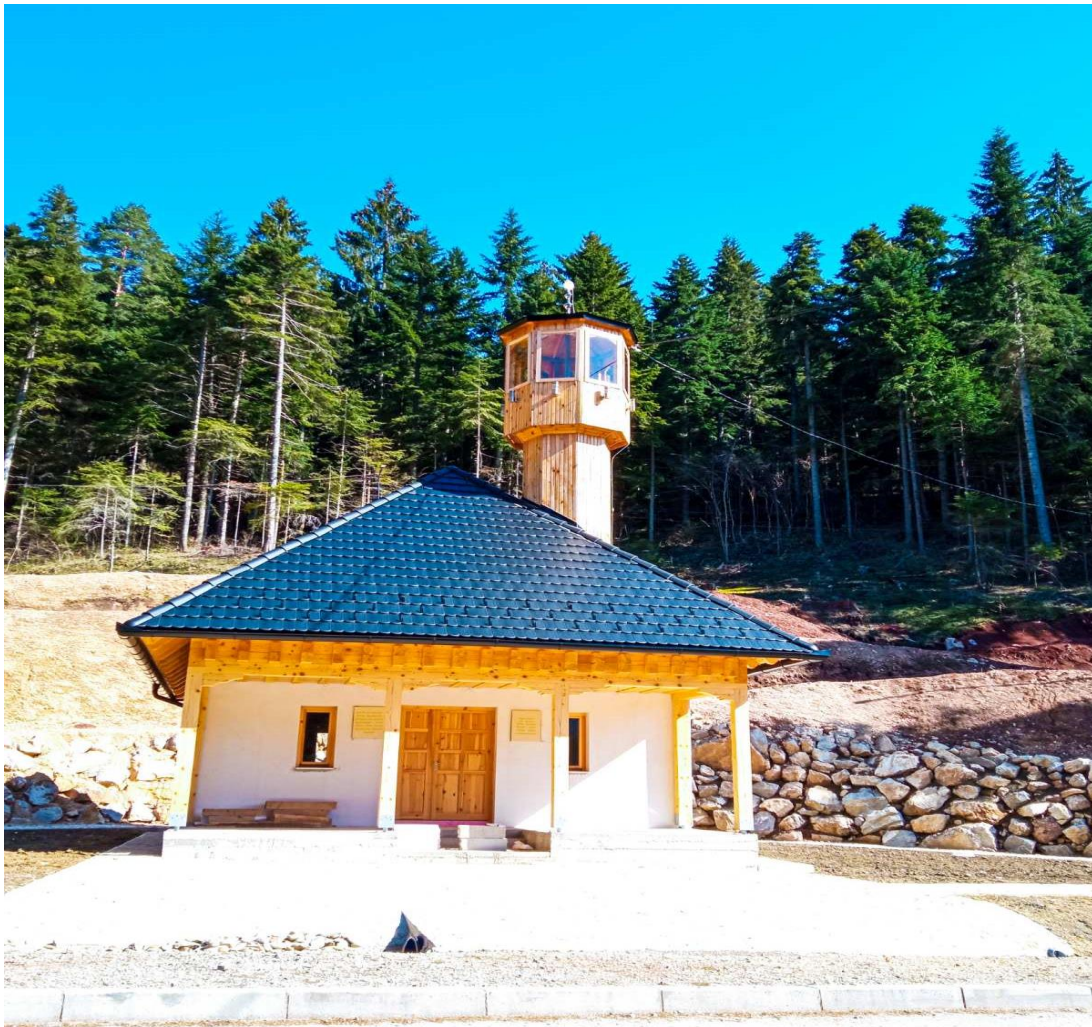
⁹⁰ Fotografisano: 24.04.2021.

mosta. Sa tog mosta lijevo se starim putem stiže do vrela. Sva je voda "uhvaćena" u vodovod. Mali dio se koristi u prostoru između livade i stijene. Ajvaz-dedin vodovod se ubraja u najstarije vodovode u Evropi. Pružao se od Ajvaz-dedinog, iza Ajvaz-dedine livade, preko Ajvaz-dedine stijene, Crvenih glibova, Hana, Podova, Pišala, do Prusca. O vodovodu se malo zna pa on spada u one spomenike čijih je materijalnih tragova puno više nego pisanih.⁹¹

5.8. Ajvaz-dedin štap

Ajvaz-dedin štap je po priči sadašnjeg vlasnika isti onaj koji je Ajvaz-dedo blagoslovio plehove prusačkih obitelji.⁹²

5.9. Džamija na Ajvatovici

Slika 27. Džamija na Ajvatovici⁹³

⁹¹ Ibid., str. 29.

⁹² Ibid., str. 27.

Prije dvije godine, u okviru "508. Dana Ajvatovice" položen je kamen temeljac za izgradnju džamije na Ajvatovici. Džamija je izgrađena prošle, 2020. godine. Uz džamiju uređeno je i dvorište, napravljena abdestahana sa nadstrešnicom, dva šadrvana te rezervoar za vodu. Izgradnjom džamije i pratećih sadržaja dodatno je obogaćena infrastruktura na platou Ajvatovice koja će se moći koristiti tokom cijele godine, a ne samo na dan centralnog programa vjersko-kulturne manifestacije "Dani Ajvatovice". Izgradnju džamije na platou Ajvatovice finansirao je načelnik općine Burse Alinur Aktaš. Džamija ima "starinski", drveni izgled i svojom autentičnošću je potpuno uklopljena u ambijent Ajvatovice.

⁹³ Fotografisano: 24.04.2021.

ZAKLJUČAK

Hipoteze koje su postavljene na početku rada kroz rad su potvrđene i prikazane. Bosna i Hercegovina jeste zemlja sa bogatom nematerijalnom kulturnom baštinom i Ajvatovica jeste jedno od najpoznatijih i najposebnijih dovišta u Bosni i Hercegovini, mada postoje izvori da je najveće dovište muslimana u Evropi. Veliki broj vjernika pohodi svake godine Ajvatovicu. Prusac i plato Ajvatovice, mjesto je gdje se danas duhovnost, tradicija i vjera ogledaju kroz masovnost i poruku očuvanja vjere, tradicije i domovine.

Ajvatovica je višestoljetno hodočašće na vodi. Gdje ima vode, ima i života; gdje nema vode, u bilo kojem obliku, nema ni života. U ovom slučaju vodu bismo mogli zamijeniti dovom, malom jezičnom igrom. Sve se to vezuje za Ajvaz-dedu, koji je dovio, da bi dobio vodu. Već je pomenuto da Ajvatovica kao vjersko-kulturna manifestacija predstavlja nezaobilazan segment „žive tradicije“, društvenog i vjersko-kulturnog bića Bošnjaka 21. stoljeća. Ajvatovica živi.

U budućnosti se očekuje izrada nove strategije o Ajvatovici na konceptu vizije za budućnost bošnjačke potrebe, zatim registracija Ajvatovice kao nematerijalne kulturne baštine kod UNESCO-a. Ajvatovica zaslužuje da se nađe na UNESCO-voj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine jer je tradicionalna, ali još uvijek živa; povezuje prošlost, sadašnjost i budućnost i doprinosi društvenom jedinstvu, daje osjećaj identiteta i pripadnosti društvu općenito; reprezentativna je, predstavlja tradiciju, znanja, običaje i vještine koje se prenose s koljena na koljeno. Ajvatovica izaziva veliki interes ne samo vjernika, nego je predmet zanimanja različitih naučnih krugova, poput historičara, sociologa, antropologa, etnologa te ekonomista. Razlog tome jeste njen neprestani razvoj i očuvanje tradicije i običaja. Razvija se kroz razne izmjene i modifikacije sadržaja i značaja. Značaj Ajvatovice je neupitan.

Vremenom je došlo do pobune od strane pojedinih učenjaka, zašto Ajvatovicu nazivaju malim hadždžom, zašto se tolika važnost pridaje samoj manifestaciji Ajvatovice, Ajvaz-dedi, zašto se Ajvatovica naziva dovištem, hodočašćem i sve to povezuju sa islamom i šerijatom; mišljenja smo da ne treba toliko duboko ići u analiziranje same Ajvatovice, u negativnom smislu, jer je to legenda, koja se prenosi više od 500 godina unazad i lijep je primjer očuvanja tradicije. Što se stvarno desilo sa stijenom, Ajvaz-dedom zahtijeva dublje istraživanje sa historijske strane; dok je u radu prikazana samo tradicionalna predaja, legenda o stijeni i Ajvaz-dedi.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige

1. *Ajvatovica*. Ur. Abdibegović, Nusret, Ždralović-Maslić, Mubera, Filipović, Zoran. Travnik-Zagreb- Sarajevo: Naklada ZORO, Muftijstvo travničko, 2010.
2. Čepalo, Husein. *Kulturno-historijski spomenici općine Donji Vakuf*. Donji Vakuf: BZK "Preporod", 2001.
3. Čepalo, Husein. *Pisana tradicija Prusca i okoline*. Prusac: MD "Hasan Kafija", 2000.
4. Duranović, Elvir. *U potrazi za svetim: dovišta na području muftijstva travničkog*. Sarajevo: El-Kalem, 1439/2018.
5. Hadžić, Mulo. *Tragovi jednog vremena - kulturna hronika*. Donji Vakuf: BZK "Preporod" Donji Vakuf, 2016.
6. Hamidović, Džemal. *Prusac i njegove znamenitosti*. Sarajevo, 1940.
7. Kodrić Zaimović, Lejla. *Digitalne informacijske usluge u baštinskim ustanovama*. Sarajevo: Biblioteka Sarajeva, 2010.

Članci, znanstveni i stručni radovi

1. Carek, Rut. *Nematerijalna kulturna baština: Unesco i njegova uloga*, u: *Informatica museologica*, Vol. 35, No. 3-4, 2004. Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb. Dostupno online na: [Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga \(srce.hr\)](http://www.srce.hr)
2. Kostel, Dina. *Nematerijalna baština kao obilježje kulturnog identiteta i kontrastivna analiza običaja u Hrvatskoj i Nizozemskoj*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, 2015. Dostupno online na: [Dina Kostel - Diplomski rad Nederlandistika.pdf \(unizg.hr\)](http://www.unizg.hr)
3. Mičić, Nikolina. *UNESCO i kulturna baština*. Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, 2012. Završni rad. Dostupno online na: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1539>
4. Oslobođenje br. 1554, 27. 08. 1990.
5. Rujanac, S., Dženita. *Ajvatovica kroz historiju. Dvije prekretnice: 1947. i 1990. godina*. Sarajevo: Institut za historiju UNSA. Dostupno online na: http://iitb.ba/wp-content/uploads/2016/05/Ajvatovica_kroz_historiju.pdf

6. Solaković, Alma. *Status i funkcioniranje nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju*. Univerzitet u Sarajevu: Filozofski fakultet, 2020. Završni diplomski rad. Dostupno na: Microsoft Word - Status i funkcioniranje nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju Alma Solakovic (unsa.ba)
7. Šošić M., Trpimir. Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 51 No. 4, 2014., str. 833-860. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno online na: Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled (srce.hr)
8. Vuković, Jelena. *Nematerijalna baština*. Završni rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku: Filozofski fakultet, 2011. Dostupno na: preview (nsk.hr)

Internetski izvori

1. *Banjalučki ćevap*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Banjalučki ćevap – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
2. *Branje trave ive na Ozrenu prepoznao i UNESCO*. See Srpska. Dostupno online na: BRANJE TRAVE IVE NA OZRENU PREPOZNAO I UNESCO | SeeSrpska | VidiSrpsku
3. *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 1972. UNESCO. Dostupno online na: Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (unesco.org) (pristupljeno 22.03.2021.)
4. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO. Dostupno online na: Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage - UNESCO Digital Library
5. E.M. *Hiljade posjetilaca na Ajvatovici: Dovišta su uvijek bila inspiracija ljudima*. 28.06.2020. Klix. Dostupno online na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/hiljade-posjetilaca-na-ajvatovici-dovista-su-uvijek-bila-inspiracija-ljudima/200628050>
6. *Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik*. FMKS. Dostupno online na: Ganga, seoski polifoni muzičko-poetski oblik (fmks.gov.ba)
7. Gimblett K. B. *Intangible heritage in metacultural production*. 2004., str. 53. Dostupno online na: Intangible Heritage as Metacultural Production1 - Kirshenblatt-Gimblett - 2004 - Museum International - Wiley Online Library
8. *"Gusle", "Guslarsko pjevanje" i "Usmeno predanje – epska narodna poezija"*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: „Gusle”, „Guslarsko pjevanje”

- i „Usmeno predanje- epska narodna poezija” – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
9. *Gusto kolo*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Gusto kolo – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
 10. *Hodočašće na Ajvatovicu – Prusac*. FMKS. Dostupno online na: Hodočašće na Ajvatovicu - Prusac (fmks.gov.ba)
 11. *Hodočašće sv. Ivi – Podmilačje*. FMKS. Dostupno online na: Hodočašće Sv.Ivi - Podmilačje (fmks.gov.ba)
 12. *Intangible cultural heritage. What is intangible cultural heritage?* UNESCO. Dostupno online na: What is Intangible Cultural Heritage? - intangible heritage - Culture Sector - UNESCO
 13. *Intangible heritage embodied*. Ur.: Ruggles F. D. i Helaine Silverman. Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2009., str. 1. Dostupno online na: intangible-heritage-embodied1.pdf (wordpress.com)
 14. *Izrada grnčarije u Liješevi*. FMKS. Dostupno online na: Izrada grnčarije u Liješevi (fmks.gov.ba)
 15. *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, 1972*. Član 1. Arhiv TK. Dostupno online na: Konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine.pdf (arhivtk.ba)
 16. *Konjičko drvorezbarstvo*. FMKS. Dostupno online na: Konjičko drvorezbarstvo (fmks.gov.ba)
 17. *Kosidba na Balkani*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Kosidba na Balkani – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
 18. *Kovački zanat u Mrkonjić gradu*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Kovački zanat u Mrkonjić Gradu – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
 19. *Krsna slava*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Krsna slava – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
 20. *Living heritage: A summary*. ICCROOM. Dostupno online na: PCA15_Annexe 1 (iccrom.org)
 21. *Nevesinjska olimpijada*. NevesinjeTurizam. Dostupno online na: Nevesinjska olimpijada | NEVESINJETURIZAM

22. *Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu*. FMKS. Dostupno online na: Običaj natjecanja u košenju trave na Kupresu (fmks.gov.ba)
23. *Običaj potkivanja jaja u Kreševu*. FMKS. Dostupno online na: Običaj potkivanja jaja u Kreševu (fmks.gov.ba)
24. *Osaćanski jezik za Uneskovu listu*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Osaćanski jezik za Uneskovu listu (atvbl.com)
25. *Paljenje lila*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Paljenje lila – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
26. *Paljenje žežnice*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Paljenje žežnice – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
27. *Preliminarna lista nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine*. UNESCO BiH. Dostupno online na: PRELIMINARNA LISTA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (mcp.gov.ba)
28. *Puračka ćaska – umijeće pripremanja i služenja*. FMKS. Dostupno online na: Puračka ćaska-umijeće pripremanja i služenja (fmks.gov.ba)
29. *Seoski polifoni oblik pjevanja "U tri"*. FMKS. Dostupno online na: Seoski polifoni oblik pjevanja „U tri“ (fmks.gov.ba)
30. *Sevdalinka – najreprezentativniji oblik bošnjačke usmene tradicije*. Intelektualno. Dostupno online na: Sevdalinka - najreprezentativniji oblik bošnjačke usmene tradicije - Intelektualno
31. *Skokovi sa Starog mosta u Mostaru*. FMKS. Dostupno online na: Skokovi sa Starog mosta u Mostaru (fmks.gov.ba)
32. Smigalović, I. *Zmijanjski vez – čuvar tradicije banjalučkog kraja*. 03.07.2017. Visit BiH. Dostupno online na: Zmijanjski vez – čuvar tradicije banjalučkog kraja | visitbih.ba
33. *Umijeće izrade čipke – keranje*. FMKS. Dostupno online na: Umijeće izrade čipke - keranje (fmks.gov.ba)
34. *Uzgoj konja rase Lipicanac*. eKultura: Portal za kulturu RS. 23.11.2018. Dostupno online na: Uzgoj konja rase Lipicanac – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)
35. *Vidovdanska olimpijada*. eKultura: Portal za kulturu RS. Dostupno online na: Vidovdanska olimpijada – Portal za kulturu Republike Srpske (ekulturars.com)

Popis slika

Slika 1. Šta je baština?	5
Slika 2. Zmijanjski vez	13
Slika 3. Konjičko drvorezbarstvo	13
Slika 4. Branje ive na Ozrenu	14
Slika 5. Potkovana jaja	16
Slika 6. Čipka-kera	17
Slika 7. Zikr ispred džamije Hasan Kjafije Pruščaka	27
Slika 8. Bajraktari ispred Handanagine džamije	28
Slika 9. Povorka unutar Ajvaz-dedine stijene	29
Slika 10. Učenje dove na Ajvaz-dedinoj stijeni	29
Slika 11. Posjeta Turaka i učenje i ilahija i kasida na platou Ajvatovice.....	30
Slika 12. Klanjanje podne namaza na platou Ajvatovice	30
Slika 13. Defile konjanika kroz Donji Vakuf	32
Slika 14. Konjanik iz Zvornika.....	32
Slika 15. Konjanik iz Banja Luke.....	33
Slika 16. Sarajevski konjanici	33
Slika 17. Izgled okićenog konja	34
Slika 18. Komadant Naser Orić među konjanicima u Pruscu	34
Slika 19. Djevojčica kao konjanik.....	35
Slika 20. Konjanici iz Srebrenice	35
Slika 21. Ajvaz-dedin mezar	37
Slika 22. Ajvaz-dedino turbe.....	40
Slika 23. Ajvaz-dedina stijena	41
Slika 24. Ajvaz-dedina livada.....	42
Slika 25. Ajvaz-dedin kamen.....	42
Slika 26. Izvorišta vode na Ajvaz-dedinoj livadi	43
Slika 27. Džamija na Ajvatovici.....	44